

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Hladnik

Mentorica: izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič

Somentorica: asist. dr. Nataša Logar

**OKOLJSKA ETIKA V NOVINARSKEM DISKURZU
SLOVENSKEGA DNEVNEGA TISKA**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

*Hvala naravi za navdih,
avtorjem sekundarnih virov za pomoč pri oblikovanju razprave,
avtorjem obravnavanih novinarskih prispevkov za raziskovalno gradivo,
mentorici in somentorici za koristne napotke
ter nenazadnje –
hvala družini in prijateljem za neskončno veliko razumevanja in podpore!*

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a TANJA HLADNIK, z vpisno številko 18010631,
rojen/-a 23.6.1982 v kraju ŠEMPETER, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
OKOLJSKA ETIKA V NOVINARSKEM DISKURZU SLOVENSKEGA
DNEVNEGA TISKA

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«;
- je diplomsko delo lektorirano in urejeno skladno s fakultetnim Pravilnikom o diplomskem delu.

V Ljubljani, dne 19.6. 2008

Podpis avtorja/-ice:

Okoljska etika v novinarskem diskurzu slovenskega dnevnega tiska

Diplomsko delo poskuša prek začetnih definicij temeljnih konceptov (novinarska in okoljska etika, novinarski diskurz ter slovenski dnevni tisk) opredeliti mesto okoljske etike v okviru novinarstva in novinarskega diskurza. Z zgodovinsko razvojno analizo in kritično refleksijo želi osvetliti okoljsko etiko kot samostojno znanstveno disciplino, pri čemer se osredotoča tako na nastavke za njen nastanek ter aktualno stanje kot na njene antiteze (antropocentrizem). Sprašuje se o morebitni vlogi okoljske etike kot ideološke osnove praktičnega delovanja okoljskih (in drugih) novinarjev ter predlaga dopolnitev veljavnih načel novinarske etike, ki izhaja iz antropocentrizma, z nekaterimi temeljnimi okoljskoetičnimi normami. V analitičnem delu raziskuje dnevnočasopisno novinarsko pisanje o naravi v *Delu* in *Dnevniku* ter *Slovenskih novicah* in *Direktu*. Pri tem najprej poskuša odgovoriti na vprašanje, koliko prostora (in pozornosti) je v izbranih tiskanih dnevnikih namenjenega novinarskim prispevkom o naravnih entitetah, v nadaljevanju pa se osredotoča na morebitno prisotnost ali odsotnost načel antropocentrične in biocentrične okoljske etike, kot se kaže(ta) na mikroravni besed, besednih zvez in stavkov ter na makroravni pomena besedila kot celote.

Ključne besede: okoljska etika, novinarski diskurz, dnevni tisk, okoljsko novinarstvo.

Environmental ethics in journalistic discourse of Slovene daily press

The present graduation thesis discusses the role of environmental ethics within the framework of journalism and journalistic discourse on the basis of primary definitions of principal concepts (journalistic and environmental ethics, journalistic discourse and Slovene daily press). With historical and evolutionary analysis and critical reflection it wishes to present environmental ethics as autonomous scientific discipline in terms of its origin and current situation as well as of its antithesis (anthropocentrism). It raises question about environmental ethics as possible ideological foundation for practising environmental (and other) journalism and proposes completion of established journalistic ethics, which originate from anthropocentrism, with some basic principles of environmental ethics. The analytical part of the graduation thesis concentrates on daily journalistic writing about nature in four Slovene daily newspapers: *Delo*, *Dnevnik*, *Slovenske novice* and *Direkt*. The first question it aims to answer is how much space (and attention) is dedicated to journalistic contributions on natural entities in four selected daily newspapers, but further on it mostly focuses on eventual presence or absence of anthropocentric or biocentric environmental ethics as they show at the micro level of meaning of words and sentences as well as at the macro level of meaning of journalistic texts as a whole.

Key words: environmental ethics, journalistic discourse, daily press, environmental journalism.

KAZALO

1. UVOD	7
2. TEMELJNI KONCEPTI	9
2.1 Novinarska in okoljska etika	9
2.1.1 Etika postmodernega novinarstva – etika osebne odgovornosti	9
2.1.2 Začetne definicije okoljske etike	11
2.2 Novinarski diskurz	13
2.2.1 Definicije diskurza	13
2.2.2 Medijski in novinarski diskurz	13
2.3 Slovenski medijski prostor in slovenski dnevni tisk	15
2.3.1 Nekateri značilnosti slovenskega medijskega prostora po osamosvojitvi	15
2.3.2 Slovenski dnevni tisk po letu 1991	16
2.3.3 Kakovostna (resna) dnevnika: Delo in Dnevnik	17
2.3.4 Komercialna (tabloidna) dnevnika: Slovenske novice in Direkt	18
3. OD ANTROPOCENTRIZMA K OKOLJSKI ETIKI	20
3.1 Zgodovina socialne konstrukcije in odnosa do narave	20
3.2 Filozofsko-etično razumevanje narave	22
3.2.1 Narava v okvirih antropocentrične filozofske in judovsko-krščanske tradicije	23
3.3 Okoljska etika	27
3.3.1 Začetniki ali komu pripisati simbolno »očetovstvo«?	27
3.3.2 Prelom: pojav okoljske etike kot samostojne discipline	28
3.3.3 Okoljski antropocentrizem in biocentrizem	29
3.3.4 Neaksiološka okoljska etika: diaforična etika narave (in princip odgovornosti kot njena tematska predpostavka)	33

4. OKOLJSKO NOVINARSTVO	35
4.1 Definicije okoljskega novinarstva	36
4.2 Organizacije okoljskega novinarstva po svetu	37
4.3 Mesto okoljske etike v novinarski etiki	39
4.3.1 Osebna odgovornost novinarja – le za ljudi ali tudi za naravo?	40
5. ANALIZA NOVINARSKIH PRISPEVKOV	43
5.1 Prostor, ki ga dnevnik namenja novinarskim prispevkom o naravnih entitetah	43
5.2 Semantična in kratka žanrska analiza	48
5.2.1 Delo in Dnevnik	50
5.2.2 Slovenske novice in Direkt	52
5.2.3 Sinteza izsledkov analize	54
5.3 Primerjalna analiza »biocentričnega novinarskega prispevka«	55
6. ZAKLJUČEK	58
7. VIRI	61

SEZNAM TABEL

Tabela 5.1: Prostor, ki je v Delu namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah	44
Tabela 5.2: Prostor, ki je v Dnevniku namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah	45
Tabela 5.3: Prostor, ki je v Slovenskih novicah namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah	46
Tabela 5.4: Prostor, ki je v Direktu namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah	47
Tabela 5.5: Žanrska analiza novinarskih prispevkov o naravnih entitetah v Delu, Dnevniku, Slovenskih novicah in Direktu	49

1. UVOD

Zeleno, ki te ljubim zeleno, je nešteto krat zapisan verz Federica Garcie Lorce, ki v bralcih vedno znova vzbuja plastične asociacije na vse, kar je povezano z naravo. Vendar niso vse naravne entitete zelene; narava je tudi sivo kamenje, je rdeč cvet, rjava prst in voda v vseh odtenkih modrine ... Narava je nenavadno pisana paleta barv in vzorcev neživih oblik ter lastnosti in življenjskih stilov tisočeri rastlinskih in živalskih vrst, ki so na pot spontane evolucije stopile davno pred *homo sapiensom*, a se do njih vsaj zadnjih dva tisoč let obnašamo kot absolutni gospodarji z neomejeno pravico izkoriščanja. Toda: ali je to edina možnost človekovega bivanja v naravi, s katero je neobhodno povezan? Bo napredujoče uničevanje posameznih naravnih entitet in narave kot celote naposled privedlo tudi do uničenja človeštva?

Odgovor na prvo vprašanje je negativen: etični antropocentrizem, ki moralne zahteve postavlja le v okviru človeške skupnosti in je zato plodna podlaga lastninjenja in izkoriščanja narave brez omejitev, je mogoče nadomestiti z novo etiko narave in okolja, ki v moralno skupnost vključuje tudi živo in neživo naravo ter zahteva spoštljiv in odgovoren odnos do nje.

Odgovor na drugo vprašanje je manj dokončen in pogojen prav z (ne)sprejetjem novega sistema vrednot. Zaenkrat lahko zapišemo le naslednje: če bo širša javnost poznala in, kar je ključno, spoštovala jasne etične omejitve do narave, ki jih postavlja okoljska etika, se nam z drugimi prebivalci Zemlje najverjetneje obeta uspešno (so)bivanje. V imenu preživetja narave kot neskončnega zbira živega in neživega mora priti do odločilne zamenjave antropocentrične z okoljsko etiko – kar pa je mogoče le z utrjevanjem nove, biocentrične zavesti prek vseh razpoložljivih sredstev informiranja in izobraževanja.

Kakšna je pri tem vloga novinarstva? Dejstvo je, da del novinarskega diskurza dnevno ubeseduje naravo in njene posamezne entitete – ti prispevki (tako kot vse medijske vsebine) vplivajo na to, kako javnost vidi svet okoli sebe, kako o njem razmišlja ... Pokrivanje t. i. okoljskih tem so v tujini že pred slabimi tremi desetletji zaznali kot samostojno področje novinarstva – kot okoljsko novinarstvo, ki se je sistematično razvijalo z raziskovanjem, izobraževanjem in organiziranjem okoljskih novinarjev (Society of Environmental Journalist 2007).

Cilj pričujočega diplomskega dela je opredeliti mesto okoljske etike v okviru novinarstva in novinarskega diskurza. Na podlagi tematskih izhodišč, predstavljenih v prvem, uvodnem poglavju, bo nadaljnjo razpravo strukturiralo naslednjih šest poglavij.

V drugem poglavju z naslovom *Temeljni koncepti* bomo opredelili temeljne pojme, in sicer: okoljsko in novinarsko etiko ter novinarski diskurz, predstavili bistvene značilnosti slovenskega medijskega prostora – predvsem področje dnevnega tiska s poudarkom na izbranih virih analize: *Dela*, *Dnevnika*, *Slovenskih novic* in *Direkta*.

Tretje poglavje bo v skladu z naslovom *Od antropocentrizma k okoljski etiki* posvečeno zgodovinskorazvojni analizi, kritični refleksiji in interpretaciji sekundarnih virov, ki izhajajo iz okoljske etike ali se ukvarjajo z njo kot samostojno znanstveno disciplino. Zanimale nas bodo njene antiteze (antropocentrizem), predvsem pa nastavki za njen nastanek in razvoj ter trenutno stanje okoljskoetične misli.

Okoljsko novinarstvo kot samostojno področje novinarstva bo naslovna in osrednja tema četrtega poglavja diplomskega dela, v katerem bomo z analizo virov najprej skušali preveriti tezo, da je okoljska etika eden od najpomembnejših temeljev tistega novinarstva, ki ubeseduje naravo. V nadaljevanju nas bo zanimala možnost vključitve okoljskoetičnih vrednot v okvir novinarske etike kot osebne odgovornosti novinarja.

Namen petega poglavja, ki nosi naslov *Analiza novinarskih prispevkov*, bo z jezikovno analizo diskurza odgovoriti na naslednje raziskovalno vprašanje: Ali se v novinarskih prispevkih štirih dnevnih časopisov (*Dela*, *Dnevnika*, *Slovenskih novic* in *Direkta*), v katerih imajo osrednjo ali eno od osrednjih vlog naravne entitete (živali, rastline, prst, voda itd.), le-tem pripisuje bodisi antropocentrična instrumentalna bodisi biocentrična avtonomna vrednost? Zanimala nas bo torej prisotnost/odsotnost okoljske etike v novinarskem diskurzu slovenskih dnevnikov. Naše ugotovitve bomo v nadaljevanju tega poglavja poskušali nadgraditi s primerjalno analizo diskurza o naravi v ožje usmerjeni mesečni reviji *Gea*.

V zaključnem šestem poglavju sledi sinteza in ovrednotenje naših ugotovitev.

2. TEMELJNI KONCEPTI

2.1 *Novinarska in okoljska etika*

V spodnjih podpoglavjih bomo ločeno predstavili temeljne predpostavke okoljske in novinarske etike. Sintetični obravnavi obeh etik oziroma iskanju možnih odgovorov na vprašanje o mestu okoljske etike znotraj novinarske etike in (okoljskega) novinarstva pa se bomo posvetili v četrtem poglavju z naslovom *Okoljsko novinarstvo*.

2.1.1 Etika postmodernega novinarstva – etika osebne odgovornosti

Novinarska etika je etika novinarjev kot središčnih oseb medijske realnosti, ki zagotavlja filozofski premislek vsakokratne moralne sodbe. Je teoretski diskurz o normah, ki so temelj novinarjeve moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v določeni situaciji (Poler Kovačič 2005: 191–2). Koširjeva (2005: 27) novinarsko etiko razume kot »odgovornost novinarja za uresničevanje imperativa nad imperativi: Deluj tako, da lahko velja maksima tvoje volje vselej hkrati za načelo obče zakonodaje (Kantov kategorični imperativ)«.

Etiko novinarjev je treba razlikovati od novinarske morale, ki pomeni konkretno ravnanje novinarjev v določenem času in prostoru – je časovno, krajevno in družbeno pogojen niz določenih moralnih standardov oziroma norm. Tako je aplikacija novinarske etike na novinarsko moralo vedno odvisna od posameznika in situacijskega konteksta. (Poler Kovačič 2005: 193)

Dogovorjena in splošno sprejeta skupna etična vodila novinarjev so v pisni obliki izražena kot formalni kodeksi vedenja. Novinarski etični kodeksi kot temeljni samoregulacijski¹ dokumenti zagotavljajo norme, po katerih naj bi se novinar ravnal, in določajo oblike (ne)zaželenega novinarjevega ravnanja (Poler Kovačič 2005: 194).

Novinarska etika – ta »temelj, na katerem novinarski poklic stoji ali pade« (Košir 2005: 27) – doživlja v zadnjem času teoretični razcvet, v praksi pa izginja (Poler Kovačič 2003: 15). Tako od začetka 90. let prejšnjega stoletja uspešno vstopa v predavalnice, knjige, razprave in raziskave in obenem izginja iz novinarskih uredništev

¹ Po Bervarju (2002: 40) gre za sistem samoomejevanja svobode medijev, ki se je začel razvijati po drugi svetovni vojni, »ker se je pokazalo, da medijem, ki ne spoštujejo temeljnih načel resnicoljubnosti, etike in poklicnih meril, uporabniki ne verjamejo«.

in presoj novinarjev² (Poler Kovačič 2000: 66). Ti v postmodernej dobi etičnih norm domnevno ne potrebujejo več, saj jih nadomešča »etični relativizem kot pogled, ki pravi, da je nekaj le relativno dobro ali slabo, pravilno ali napačno« (Mautner, v Poler Kovačič 2000: 66). V duhu postmoderne se načela postavljajo sproti in so stvar trenutnega razumevanja, novinarske vrednote pa postanejo stvar trenutne interpretacije, kodeks kot ubeseditev novinarskih norm postane odveč. Zato »/r/aziskave sodobnega slovenskega novinarstva kažejo, da obstaja razlika med tem, kar so slovenski novinarji l. 1991 in l. 2002 zapisali v svojem kodeksu, in njihovim praktičnim ravnanjem« (Poler Kovačič 2005: 190).

Neskladen z etiko je tudi osrednji cilj tržnega novinarstva kot prevladujočega načina sodobnega novinarskega sporočanja: pridobivanje dobička. Dobičkonosne novinarske in uredniške presoje pa imajo vse pogostejše prednost pred etičnimi – tudi zato je novinarska etika v krizi in (skupaj s kakovostnim novinarstvom) celo izginja. (Poler Kovačič 2005: 190)

Ker zgolj postavljanje norm v obliki kodificirane morale³ ne bo rešilo krize novinarske etike, Polerjeva (2005: 192) kot etični temelj postmodernega novinarstva predlaga »*temeljno držo odgovornosti*«⁴. Kot vsi drugi posamezniki v civilni družbi so namreč tudi novinarji neposredno odgovorni za svoje odločanje, so etična bitja, so nosilci, se pravi, subjekti morale in etike (Trstenjak 1996: 11).

Toda kriza novinarske etike je predvsem kriza novinarja kot (etičnega) subjekta oziroma nosilca (etičnega) delovanja, ki se kaže kot propad ideologije avtonomnega novinarstva – nadzor nad procesi v medijski realnosti vedno bolj prevzemajo lastniki kapitala in nosilci politične oblasti – in kot izguba avtentičnosti v razmerju z naslovniki – ti namreč niso več določeni kot osebe, ampak so v množici izgubljeni in povprečni »subjekt vsakdanjosti«, ki je »zajet v 'vseh', vsi pa so nihče« (Poler Kovačič 2000: 69), ki ne terja osebne odgovornosti. Poleg tega *igra* novinar kot vsak sodoben človek v življenju več vlog, toda z nobeno se ne poistoveti kot celota, kot enkratno bitje. Tudi novinarska odgovornost se obravnava izključno v povezavi z vlogo novinarja in ne z

² Podobno ugotavlja Trstenjak (1996: 9) na splošnejši ravni profesionalne etike: »Zanimivo je: čim bolj kakšne stvari zmanjkuje, tem več se o njej govori in piše. Podobno velja za profesionalno etiko. Nikoli se ni o njej toliko govorilo kakor v zadnjem času. To je sumljiv simptom. Se pravi, da nam profesionalna etika zmeraj bolj peša, da je zmanjkuje.«

³ Tudi Trstenjak (1996: 12) opozarja, da bolj kot etiko »zapisujemo in kodificiramo zunaj človeka, bolj se prazni in slabi zavest človekove osebne etike in odgovornosti, kakor da je človek že zadostil etičnim zahtevam in normam, ko jih je zapisal in kodificiral v posebnih členih«.

⁴ In se tako odziva na več kot petnajst let star poziv Koširjeve (1993: 1241), da je skrajni »čas, da začnemo o novinarstvu razmišljati pri njegovem korenu: za koga je in komu je odgovorno«.

novinarjem kot osebo. Tako odgovornost obvisi v zraku, saj »ostaja povezana z vlogo in ne z osebo, ki jo izvaja« (Bauman, v Poler Kovačič 2000: 70).

Ker je bistvo etičnega ravnanja delovanje »iz čiste neposrednosti posameznikove subjektivne enkratnosti« (Makarovič 1996: 54), je vrnitev subjekta za *preporod novinarstva* nujna – Polerjeva (2000: 71) njegovo vrnitev vidi »v postavitvi 'etične zgradbe' množičnega sporočanja« in vzpostavitvi *osebne etike* kot tiste, ki pravi, da je človek etičen toliko, kolikor je pripravljen sprejeti odgovornost za osebo. Novinar naj se konstruira kot *subjekt odgovornosti*, ki se zaveda, da je odgovornost vedno *moja odgovornost*⁵, vedno *novinarjeva odgovornost* (Poler Kovačič 2005: 195).

Temelj novinarstva postmoderne dobe je torej v vrnitvi novinarske etike z vrnitvijo novinarja kot etičnega subjekta, ki poznavanje širše sprejetih in zapisanih profesionalnih etičnih vrednot (etičnih kodeksov) združuje z osebno zavzetostjo za univerzalno etiko (razločevanje med dobrim in zlim) in utemeljenim moralnim presojanjem⁶.

2.1.2 Začetne definicije okoljske etike

Razpravo o okoljski etiki začnemo z leksikonskima definicijama⁷ okoljske in ekološke etike, ki se deloma prekrivata in ki ju bomo v nadaljevanju diplomskega dela razlagali, presojali in postopno dopolnjevali. Ekološka etika je definirana kot »nazorsko (filozofsko) pojmovanje narave in našega odnosa do nje na podlagi npravstvenih pravil in moralnih vrednot, oblikovanih v razvoju civilizacije«, okoljska etika pa kot »vodilo za presojo okoljskih razmer (v svetu ali posameznih skupnostih) ter reševanje okoljskih problemov – varovanje narave in kulturne dediščine, zaščita zdravja in svobode gibanja, sonaravno usmerjanje razvoja in obvladovanje tveganj« (Lah 2002: 63).

Medtem ko je uporaba pojma etika v pomenu filozofske discipline, ki se »ukvarja s tematiko človeškega hotenja in ravnanja z vidika dobrega in zlega, moralnega in nemoralnega« (Sruk 1999: 138), v pričujoči razpravi nesporna, pa pregled sekundarnih virov pokaže vsebinsko-poimenovalno zmedo v zvezi z vrstno

⁵ Kovač (1996: 63) piše, da je osebni odnos odgovornosti vedno nesimetričen, »saj sem v etičnem odnosu vedno bolj odgovoren kot drugi«.

⁶ Za podrobno razlago utemeljenega moralnega presojanja kot temelja (novinarskega) etičnega mišljenja glej Poler Kovačič 2005: 189–230.

⁷ Začetni definiciji okoljske in ekološke etike povzemamo po leksikonu z naslovom *Okoljski pojavi in pojmi*, katerega osrednji avtor in urednik je Avguštin Lah in ki vsebinsko pojasnjuje temeljno okoljsko izrazje.

opredelitvijo etike, ki se ukvarja z razmerji med ljudmi ter naravo in okoljem⁸. Kirn (2004: 174) namreč oba vrstna pridevnika (ekološki in okoljski) zapisuje skupaj na način *ekološka/okoljska etika* in pojem definira kot »teoretično razlago in normativno doktrino ekološke/okoljske zavesti in obnašanja«. Toda dvojno poimenovanje uporablja le takrat, ko gre »za širši vrednotni odnos do okolja in narave«, samo sintagmo *ekološka etika* pa uporablja v primerih, »ko gre izrazito za vrednote naravnih bitnosti, kot so gozd, rastline, živali, biotopi, mokrišča, slapovi idr.«.

Poleg zgoraj navedene možnosti opredelitve etike, ki se ukvarja z človeškim odnosom do narave in okolja, z vrstnim(a) pridevnikom(a) najdemo v relevantni znanstveni in strokovni literaturi tudi številna druga poimenovanja, ki so navadno specifična za posamezno teoretsko misel. Tako na primer eden izmed »očetov« sodobne ekocentrične misli Aldo Leopold govori o *etiki zemlje* (izvorno *a land ethic*), norveški filozof Arne Naess in njegovi privrženci o *globoki ekologiji* (*deep ecology*) (Ferry: 81–2), Borut Ošlaj (2000) o *diaforični etiki narave* itd.

Kljub številnim možnostim poimenovanja discipline, ki raziskuje moralne odnose med človekom in drugo naravo, bomo zaradi prevladujoče rabe sintagme *okoljska etika* v domači (in *environmental ethics* v tuji literaturi) tudi mi večinoma uporabljali to besedno zvezo. Specifična poimenovanja in definicije le-teh pa bomo navajali takrat, ko bomo razpravljali o temeljnih značilnostih posameznih tokov znotraj okoljske etike ter o razlikah/podobnostih med njimi.

Uvodno poglavje je torej namenjeno predvsem razrešitvi morebitnih terminoloških nejasnosti v zvezi s *poimenovanjem* filozofsko-etične discipline, ki se ukvarja z razmerji in odnosi med ljudmi in ostalo naravo, medtem ko se bomo *pojmovanju* (torej vprašanju nastanka, razvoja in trenutnega stanja okoljske etike) natančno posvetili v tretjem poglavju z naslovom *Od antropocentrične k okoljski etiki*. Na tem mestu izpostavljamo le še naslednje: etiko kot filozofsko disciplino »/g/lede na dve poglavitni vrsti svojih nalog« delimo na dve področji – na *teoretično* in na *praktično normativno etiko* (Sruk 1999: 138). Okoljska etika je del drugega področja, saj je zanjo značilno, da »moralno sodi«, »formulira in pojasnjuje moralna načela« ter

⁸ Naravo razumemo kot »od človeka neodvisen predmetni svet in sile, ki v njem delujejo«, ki se deli na »mrtvo in živo« in katerega sestavni del je tudi človek. Okolje pa je »tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja«. (Lah 1995: 192, 219)

Pirnat (Pličanič 1999: 274) analogno razlikuje med pojmom »Narava«, ki »zajema splet različnih, med seboj soodvisnih naravnih bitnosti oziroma biotskih skupnosti, in »narava«, ki je »nekaj, kar je treba obvladati in uporabljati, da družba raste in napreduje brez konca«.

določa, »kakšen značaj, kakšna pobuda, namera, cilj, motiv in delovanje je moralno pozitivno, katero negativno«.

2.2 Novinarski diskurz

2.2.1 Definicije diskurza

Izraz *diskurz* se je prvotno uporabljal kot jezikoslovni pojem v pomenu »odlomkov povezanega pisanja in govora« (Hall, v Luthar, Zei in Hardt 2004: 65) in kot tak je še danes »zelo blizu pojmu *besedilo* oziroma je njegova sopomenka« (Škiljan 1999: 52). Foucault je *diskurz* prvi preučeval kot sistem reprezentacije in ga pojmoval kot »skupino izjav, ki zagotavljajo jezik, s katerim govorimo /.../ o določeni temi v določenem zgodovinskem trenutku« (prav tam). Diskurzivne prakse v svojem govoru definirajo, opredeljujejo in omejujejo, kaj je o nečem mogoče povedati in česa ne. Posledično so diskurzi tisti, ki dovoljujejo ali prepovedujejo izbrana družbena ali individualna dejanja (Fowler 1991: 42).

Van Dijk (1997: 3–4) razlikuje tri načine uporabe termina diskurz: pri *abstraktnem* načinu gre za uporabo jezika znotraj specifične družbene konvencije uporabe jezika (na primer pravni, politični, medijski ... diskurz), s *konkretno* uporabo diskurza kot številne enote je mišljeno določeno besedilo, *tretje* pojmovanje diskurza pa označuje izražanje ideologije, prepričanj.

2.2.2 Medijski in novinarski diskurz

Škiljan (1999: 86) medijski diskurz umešča na rob *retoričnega področja*⁹ javne komunikacije (kateremu pripadajo predvsem diskurzi politike, administracije in prava (1999: 116)), saj mediji »pravzaprav oblikujejo 'mešano' podpodročje, na katerem se načeloma pojavljajo vsi diskurzi javne komunikacije« (1999: 98). »Mešanost« medijskega diskurza je posledica osnovne, posredniške vloge medijev, ki sporočila iz drugih področij javne komunikacije distribuirajo med širok krog prejemnikov (prav tam).

⁹ Po Škiljanu (1999: 53) so *retorična področja* »posebni konteksti, v katerih se posamezni diskurzi manifestirajo in jih hkrati neprestano oblikujejo: ti so deli javne komunikacije kot občega konteksta javnega komuniciranja«. Razlikujemo tri velika področja javne komunikacije – poleg retoričnega, še poetsko in logično polje. (Škiljan 1999: 116)

Podobno Vreg (2000: 60) ugotavlja, da množični mediji posegajo na »vsa področja, na katerih se pojavljajo različni diskurzi«, kljub temu pa oblikujejo svoj lastni medijski diskurz, ki »se izraža predvsem v informacijski funkciji«, ta pa je »osrednje področje množičnih medijev«. V primeru, ko se »diskurz medijev neposredno nanaša na nekatere pojave v zunajjezikovnem univerzumu s tem, da jih pretvarja v 'novice'« in je »jasneje označen z lastnimi specifičnostmi« (Škiljan 1999: 98), govorimo o *novinarskem diskurzu*. Polerjeva meni, da »/m/nožični mediji z novinarskim diskurzom uresničujejo svojo najpomembnejšo – informacijsko funkcijo« (2003: 9).

Koširjeva novinarski diskurz definira kot »govor, ki se dogaja v določenem času in prostoru, prepleta določene mehanizme, od jezikovnih do ideoloških« in se dogaja »v množičnih občilih, ki (so)omogočajo javno komuniciranje« (1988: 11). Gre za

dejstveni govor, katerega produkti so specifična besedila. Zanje velja, da so po intenciji enopomenska jezikovna celota v množičnokomunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno sporočanje o aktualnih dogodkih družbeno konstruirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z določitvijo kraja, časa in nosilca(cev) dogajanja, ki morajo pripadati skupnemu referencialnemu univerzumu sporočevalca in naslovnika. (Košir 2003: 108)

Koširjeva (1991: 50) tudi poudarja, da »/n/ovinarski diskurz /.../ pričakuje čim manj interpretacij« in »/ž/eli biti enkratno enkodiran«. Zanj je značilno »stremljenje k jasnemu, razumljivemu govoru, da bi naslovnik razumel besedilo tako, kot ga je novinar zapisal« (Košir 2003: 155). Novinarski diskurz se vedno dogaja v skupnem *referencialnem univerzumu* sporočevalca in naslovnika (Košir 2003: 97), zato Labanova kot eno glavnih in nepogrešljivih prvin novinarskega diskurza navaja »institucionalizacijo niza pričakovanj, ki se tičejo novinarskega upovedovanja« (2005: 33). Gre za nujen obstoj skupnih ustaljenih oblik sporočanja, ki zagotavljajo učinkovito medsebojno razumevanje in prepoznavo sveta novinarjev in občinstva in ki jih imenujemo *novinarski žanri*¹⁰.

¹⁰ Novinarski žanr Koširjeva razume kot »tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena tipična forma, v kateri je upovedana določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanj tipičnimi jezikovnimi sredstvi« (1988: 31). Žanre odločilno oblikujejo naslednje konstitutivne prvine: 1. funkcija sporočila, 2. predmet (dogodki) in 3. naslovnikovo pričakovanje. (Košir 2003: 167)

Kljub postavljenima definicijama novinarstva¹¹ in novinarskega diskurza pa Koširjeva (2003: 60) za sedanje stanje kritično ugotavlja, da še nikoli »ni bilo tako nejasno, kaj je novinarstvo in kdo je novinar, kot je zdaj« in posebej opozarja na »problematičnost spreminjanja *novinarskega diskurza*, ki kot da igra staro vlogo – obveščanje javnosti o dogodkih in mnenjih, le oblačila da je posodobil« (2003: 70).

2.3 Slovenski medijski prostor in slovenski dnevni tisk

2.3.1 Nekatere značilnosti slovenskega medijskega prostora po osamosvojitvi

Kot ugotavljata Hrvatinova in Milosavljević (2001: 7), so »/m/edijska devetdeseta leta v Sloveniji minila v znamenju sprememb političnega sistema, sprejemanja nove medijske zakonodaje, privatizacije medijev, liberalizacije časopisnega in površne regulacije radiodifuznega trga, medijske koncentracije in komercializacije«. Polerjeva (2003: 8) poleg zgoraj naštetih med temeljne oblikovalce slovenskega medijskega prostora in podobe novinarskega sporočanja po letu 1991 šteje še poskuse novinarske samoregulacije.¹²

Po demokratizaciji družbe in medijev so ti postali tržno blago, prevladujoči način novinarskega sporočanja pa je nesporno postalo tržno novinarstvo (Poler Kovačič 2003: 12). Poleg tega Koširjeva (Košir, Ranfl 1996: 39) v slovenskem medijskem prostoru ugotavlja napredujočo homogenizacijo, saj so lastnosti komercialnih in elitnih medijev že tako prepletene, da ni mogoče več najti razširjenega množičnega medija, ki bi ga lahko brez zadržkov uvrstili v kategorijo resnih. Obenem z brisanjem meja med kakovostnim in komercialnim novinarstvom in kot posledica naglega zasuka medijev iz politično nadzorovanih v tržno se je v slovenskem medijskem prostoru po letu 1991 pojavila regresija profesionalno-etične ravni novinarstva (Partlič, v Poler Kovačič 2003: 9).

Spremembe v slovenskem medijskem prostoru, ki so jih vzpodbudile družbenopolitični premiki, so se v zadnjih petnajstih letih intenzificirale, tako Polerjeva (2003) kot lastnosti zdajšnjega medijskega časa našteva: medijsko realnost kot

¹¹ »Novinarstvo je družbena dejavnost, za katero so značilna zbiranje, selekcioniranje, oblikovanje in posredovanje informacij o dejstvih in mnenjih. Je prenos od drugih k drugim, od različnih virov informacij k številnemu oz. številnim občinstvom.« (Košir 2003: 72)

¹² Leta 1991 so slovenski novinarji zapisali prvi demokratični etični kodeks, s katerim so prenehali biti družbenopolitični delavci in (vsaj formalno) postali predstavniki javnosti. Leta 2002 pa so člani Društva novinarjev Slovenije potrdili novo besedilo kodeksa, ki še danes velja za etični temelj novinarskega delovanja.

prevladujočo stvarnost, svobodo brez odgovornosti, dobičkonosnost kot vrhovno načelo, tržne norme kot novinarski imperativ (namesto Kantovega kategoričnega imperativa *Deluj tako, da lahko velja maksima tvoje volje vselej hkrati za načelo obče zakonodaje!*) in izumiranje etike.

2.3.2 Slovenski dnevni tisk po letu 1991

Na področju tiskanih medijev je Slovenija osamosvojitve dočakala s tremi dnevniki: osrednjim nacionalnim jutranjikom *Delo* in z dvema regionalnima dnevnima časopisoma, ljubljanskim *Dnevnikom* in mariborskim *Večerom*.

V težnji po večji vsebinski in politični pluralnosti se je število dnevnih časopisov, ki so se vsi po vrsti hoteli uveljaviti v nacionalnem prostoru, hitro povečalo. Pod okriljem Dela je začel izhajati tabloidni dnevnik *Slovenske novice* (ki so v svoji novo odkriti tržni niši kmalu postale in ostale dnevnik z največjo naklado), katoliško-konservativni politični krog je začel izdajati dnevnik *Slovenec*, novoustanovljena *Republika* je bila usmerjena levo-liberalno (oba sta v kratkem času drug za drugim prenehala izhajati), izhajati je začel tudi športni dnevnik *Ekipa* (Brglez 2005: 31–2). Nekoliko kasneje je v enem samem mesecu propadel tudi *Jutranjik*¹³ (nekoliko bolj bulvarski naslednik *Slovenca*), medtem ko so se *Finance*, ki so najprej izhajale dvakrat tedensko, v letu 2001 ustalile kot dnevni časopis.

V zadnjih letih sta nastala še dva plačljiva dnevna časnika: najprej je v drugi polovici leta 2004 postal dnevnik največji slovenski regionalni časopis *Primorske novice* (ki je do tedaj izhajal trikrat na teden), v enakem času leta 2005 pa je časopisna družba Dnevnik začela izdajati nov tabloidni dnevnik z imenom *Direkt*, ki je bil na začetku letošnjega leta oblikovno in vsebinsko spremenjen ter preimenovan v *Indirekt*.

Do konca leta 2007 je na Slovenskem izhajalo osem dnevnih časopisov, od teh lahko splošno-informacijske *Delo*, *Dnevnik*, *Finance*, *Primorske novice* in *Večer* z nekaterimi zadržki¹⁴ prištevamo k kakovostnim ali resnim časopisom, *Direkt* in *Slovenske novice* se jasno deklarirata kot tabloidna dnevnika, *Ekipa* pa je športni časopis. (Slovenska oglaševalska zbornica 2007)

¹³ Neuspešno poosamosvojitveno trojico časnikov (*Slovenec*, *Republika* in *Jutranjik*) Bašičeva in Milosavljevič (2001: 31) imenujeta »politični, ne pa tržni projekti« in temu dejstvu pripisujeta tudi njihov hiter zaton.

¹⁴ Glej podpoglavje 2.3.3 *Kakovostna (resna) dnevnika: Delo in Dnevnik*.

2.3.3 Kakovostna (resna) dnevnika: Delo in Dnevnik

Ker se bomo v analitičnem delu diplomskega dela ukvarjali z novinarskimi prispevki, ki ubesedujejo posamezne naravne entitete ali naravo/okolje kot celoto, iz *Dela* in *Dnevnika*, v tem podpoglavju puščamo ostale splošnoinformativne dnevnike ob strani.

Čeprav »še ne obstaja splošno sprejeta definicija kakovostnega tiska«, Erjavčeva (1997: 44) ključne značilnosti kakovostnih časopisov zasleduje v okviru formata (velik, A2), uredniške politike (ažurne in aktualne informacije o političnem, gospodarskem in kulturnem dogajanju) in (kakovostnega) jezika poročevalstva¹⁵ (1997: 49). *Delo* je do začetka letošnjega leta še izhajalo na velikem (*broadsheet*) formatu, ki pa je po novem manjši, tudi sicer se je v zadnjih letih tako na oblikovni kot na vsebinski ravni vse bolj populariziralo – zato sprejemamo ugotovitev, da je *Delo* »lahki kvalitetni časopis« (Roš 1998: 2, Belajec 1999: 52). Kot »najpomembnejši slovenski dnevni časopis« in »edini splošno-informativni dnevnik, ki ima zares 'nacionalni' značaj« (Bašič Hrvat in drugi 2004: 65), je bilo *Delo* v letu 2007 drugi najbolj bran časnik v Sloveniji, ki ga dnevno v povprečju bere 10,5 odstotkov bralcev (doseg ene izdaje znaša 173 tisoč bralcev) (Slovenska oglaševalska zbornica 2007).

Dnevnik je v primerjavi z *Delom* bolj »regionalno zaznamovan« (B. Hrvat in drugi 2004: 65) in že od nekdaj izhaja v tabloidnem (manjšem, A3) formatu (Grah 1. 10. 2004: 23). V letu 2007 je bil po branosti z 8,8 odstotki bralcev (doseg ene izdaje je bil 162 tisoč bralcev) med dnevniki na četrtem mestu (Slovenska oglaševalska zbornica 2007).

Kot smo že nakazali v zgornjih odstavkih, je glede na aktualne vsebinske in oblikovne značilnosti nemogoče govoriti o obstoju slovenskega kakovostnega (resnega) tiska, saj se »/r/esni slovenski dnevniki vse bolj nagibajo v smer rumenega tiska. Nekoč jasno postavljene meje med kvalitetnim tiskom (angleško: *broadsheet*) in rumenim tiskom, tabloidi, se premeščajo in brišejo. Ne prilagajajo se tabloidi resnemu tisku, ampak poteka obraten proces: resni časniki privzemajo metode in prijeme, ki so še donedavna bili karakterizirajoča lastnost rumenega tiska.« (Grah 2004: 22)

¹⁵ Erjavčeva kot kakovostne označuje tiste časopise, ki izhajajo v večjem (A2) formatu; njihova vsebina obsega politiko, gospodarstvo, mednarodne odnose, socialna vprašanja, kulturo, izobraževanje, znanost in veliko zunanjepolitičnih novic. Za novinarsko pisanje je značilno jasno ločevanje dejstev in mnenj, objava informacij iz ozadja dogodkov in odsotnost senzacionalističnega naboja. Jezik kakovostnih novinarskih prispevkov je formalen in ustreza visokim zahtevam pri kakovosti pisanja. (Erjavc 1997: 49)

Tudi Splichal (2000: 52) ugotavlja, da so *infotainment* (*information in entertainment*), tabloidizacija (preoblikovanje časopisov v »bulvarske« s skupim besedilom in obilico fotografij) in prevlada razvedrilnega novinarstva nad »klasičnim« ob koncu dvajsetega stoletja bistveno zaznamovali novinarstvo. Kot pravi Grah (2004: 23), se »resni« dnevniki na oblikovni ravni približujejo tabloidom tako, da postajajo vse bolj »zračni«. Velikost tiskarskih črk se povečuje, z njimi vred beli prostori med vrsticami – zato morajo biti novinarski prispevki krajši, informacij pa je manj. Naslovi so vse bolj poudarjeni, »mastni«, fotografije večje in zapolnjujejo vse večji del časopisne strani.

Med vzroki za vdor lahkotnejših vsebin v resni tisk Bašič-Hrvatinova (v Grah 2004: 23) navaja dejstvo, da so časopisne hiše pričele podcenjevati bralčevo inteligenco in ga dojemati »kot nekoga, ki potrebuje razvedrilo«. Bralec namreč v časnikih ne išče le informacij, ampak tudi jasna stališča – in prav to je tisto več, kar iz dnevnika naredi resen časopis.

2.3.4 Komercialna (tabloidna) dnevnika: Slovenske novice in Direkt

Na začetku 90. let 20. stoletja se je na Slovenskem skupaj z demokratizacijo družbe pojavila demokratizacija medijev. Časopisi so postali tržno blago, skozi odprta vrata pa je »prišel še edini manjkajoči znak zahodnega tržnega poročevalstva – senzacionalizem« (Korošec 1998: 150), ki se kaže v popularnem ali tabloidnem novinarstvu (Kalin Golob in Poler Kovačič 2005: 289).

Sicer je prve zametke senzacionalističnega pisanja po Korošču (1998: 151) mogoče najti že v poročanju običajnih, »resnih« časopisih o sodnem primeru Trobec ob koncu osemdesetih let dvajsetega stoletja¹⁶, postopoma pa so začeli izhajati posebni časopisi, kjer je bilo senzacionalistično pisanje pričakovano.

V analizo novinarskih prispevkov, ki ubesedujejo posamezne naravne entitete ali naravo/okolje kot celoto, bomo vključili izključno besedila iz dveh izbranih tabloidnih dnevnikov, zato se v nadaljevanju tega podpoglavja omejujemo le na bistvene značilnosti teh dveh slovenskih komercialnih dnevnikov.

¹⁶ Korošec (1998: 151) poudarja, da gre za zares izjemen primer večkratnega morilca žensk iz izrazito netržnega obdobja, ki je slovensko poročevalstvo zalotil nepripravljeno, kar je posledično privedlo do intenzivne uporabe senzacionalističnih naslovov.

Slovenske novice so prvi slovenski tabloidni dnevnik, ki pod okriljem časopisne družbe Delo redno izhajajo od leta 1991 in imajo danes med dnevniki največjo naklado. V letu 2007 je bil ta časopis s kar 21,1 odstotki (ali 361 tisoč bralci) daleč najbolj brana dnevna publikacija v Sloveniji. Grah (2004: 22) pravi, da so »Slovenske novice tabloid, katerega prevladujočo vsebino predstavlja črna kronika«, ali kot pravi njihov dolgoletni urednik Marjan Bauer (Milosavljevič 1997: 36): »O škandalih raje (pišemo, op. a.), taki pač smo. *Slovenske novice* so brez sramu in zavor rumeni tisk in tabloid.«

Časnik *Direkt* je začel izhajati v drugi polovici leta 2005 pod okriljem časopisne družbe Dnevnik kot drugi tabloidni dnevnik v slovenski zgodovini. V lanskem letu je bil po branosti med dnevniki na šestem mestu s 3,7 odstotki (ali 62 tisoč bralci) (Slovenska oglaševalska zbornica 2007). Na začetku leta 2008 je *Direkt* doživel oblikovno in vsebinsko preobrazbo ter postal *Indirekt*.¹⁷

Kot ugotavlja Korošec (1998: 152), je val senzacionalizma, ki ga prinaša novodobni rumeni tisk, v nekem smislu dopolnil slovensko publicistiko, ki je bila več desetletij vpeta v obvezujoče enoumje družbenega in političnega sistema. »Temeljni značilnosti tabloidizacije množičnih občil sta personalizacija in prevladujoči melodramatski okvir, ki temelji na drami, konfliktu, osebnostih in čustvih.« (Milosavljevič 2003: 15)

Diskurz, ki ga mobilizira pripovedovanje zgodb v tabloidnem novinarstvu, po Lutharjevi (1998: 256–8) označujejo pojmi, kot so moralizacija, zdravorazumska interpretacija sveta, personalizacija, intimizacija in naturalizacija. Tabloidi nam kot popularni mediji pripovedujejo, kdo so družbeni *insajderji* in kdo *outsiderji*, prek svojih zgodb nam ponujajo modele ženskosti, moškosti, *looserjev* in uspešnežev ...

Kot opozarja Koširjeva (1991: 1), »/f/enomen prenosa žargona rumenega tiska iz zahodnih bulvarskih množičnih medijev na Slovensko« terja »ne le premislek o novih novinarskih žanrih ali (s)poročevalskih stilih novinarskega diskurza, temveč predvsem o morali sporočevalcev in etiki ter profesionalizmu slovenskega novinarstva«.

¹⁷ Odgovorni urednik Miha Štamcar (2008) je takole komentiral spremembo: »*Direkt* bi sicer moral biti udarnejši časopis od *Slovenskih novic*, a zdi se, da je imel že na začetku manj prijateljev kot "novice". /.../ *Direkt* je bil za slovensko publiko očitno preveč agresiven. /.../ Novi časopis, prenovljeni časopis, *Indirekt*, naj bi bil bolj prijazen dnevnik. Nova oblika in nova ekipa bi to morala zagotavljati že na prvi pogled, vsebina pa bo tako ali tako povedala še več. /.../ Manj bo kronike, več bo zabave, le za odtenek notranje in zunanje politike, več pa dogajanja okoli nje. Parlamentarne klopi nas bodo zanimale manj kot parlamentarna kuhinja.«

3. OD ANTROPOCENTRIZMA K OKOLJSKI ETIKI

3.1 Zgodovina socialne konstrukcije in odnosa do narave

Človekov odnos do narave je – poleg odnosa do sebe, do drugih ljudi ter odnosa do boga (pa čeprav je ta odsoten, zanikan) – eno od štirih temeljnih bivanjskih razmerij (Kirn 1996: 42) in izhaja iz socialne konstrukcije narave¹⁸. Ugotovitev ni presenetljiva, saj je »/č/lovek po svojem evolucijskem razvoju del žive narave« (Perenič 1994: 149) in je torej v stalni interakciji tako z drugo živo kot z neživo naravo. Bolj nenavaden pa je razvoj človekovega odnosa do svoje »biološke predpostavke« (Ošlaj 2000: 11), ki sega od izvirne paleolitske enotnosti z naravo do novoveškega dojemanja narave kot (izključno) ekonomskega vira. S samorazlikovanjem¹⁹ človeka v naravi (ali modernim dualizmom narava – človek, ki je rezultat družbeno-kulturnega razvoja) pogojena »dvig človeka nad naravo« in »sprožitev *izkoriščanja narave*« (Pličanič 1999: 284) sta človeštvo pripeljala do stopnje, ko s svojimi posegi škoduje naravnim sistemom (Perenič 1994: 149). Škoduje prav tistemu naravnemu okolju, od katerega sta odvisna bivanje in vsa materialna dejavnost človeške vrste (Plut 2005: 6). In še več: »/č/lovek danes prvič v zgodovini razpolaga s tehnično silo in znanjem, s katerima lahko uniči vso naravo, vključujoč tudi samega sebe« (Ošlaj 2000: 9–10). Tako današnje družbe ne moremo več označiti le z nalepko *rizična družba*²⁰, ampak je zanjo značilen tudi *eksterminizem*, kar po Thompsonu pomeni, da se »z veliko hitrostjo razvija v smer, katere rezultat je uničenje celih ljudstev in zemeljskih površin, če že ne kar celotnega sveta« (Ošlaj 2000: 9).

Kriza naravnega okolja (in s tem tudi ogrožena eksistenca človeške vrste) je za vse citirane avtorje (Ferry, Ošlaj, Kirn, Plut idr.), ki se bolj ali manj intenzivno ukvarjajo s problemom človeškega odnosa do narave in ki jih navajamo v tem

¹⁸ Pojem Pličanič (1999: 283) razume kot »prevladujočo dejansko, 'vsakodnevno' interakcijo človeka in narave oziroma njegovo etično (vrednotno) naravnost«.

¹⁹ Samorazlikovanje človeškega (družbenega) od naravnega je rezultat človekovega samoizoblikovanja kot jezikovnega, govorečega, družbenega, tehničnega bitja (izdelovalca in uporabnika orodij); človek postane »specifična narava v naravi« (Kirn 2004: 37, 40).

²⁰ Nemški sociolog Ulrich Beck s pojmom »rizična družba« opozarja na nove vrste tveganj v sodobni družbi (dolgoročna, medgeneracijska, globalna, nepovratna, neprostovoljna), ki jih človek ne more zaznati neposredno s čutili, ampak jih lahko identificirajo le strokovnjaki (Beck 1992: 22–4).

diplomskem delu, neizpodbitno dejstvo²¹. Stalno rastoče človekovo materialno razkošje v biosferi, ne glede na življenjske potrebe in razmere drugih bitij in vse večje pritiske na okolje, je že zdavnaj preseglo vse meje. Prav tako so si avtorji enotni, da je treba za učinkovit »spopad« z eksterminizmom najprej na novo opredeliti in ovrednotiti naše razumevanje narave in posledično naš odnos do narave.²²

Kirn (2004: 33–6) shematično razlikuje štiri velike družbenoekološke preobrazbe oziroma velike spremembe človekovega odnosa do narave: paleolitsko, neolitsko, industrijsko (moderno) in postindustrijsko (postmoderno). Paleolitsko obdobje predstavlja prvobitno istovetnost človeka z naravo, z nastopom neolitika pa so se v razmerju človeka do narave pojavile globoke spremembe, in sicer zametki dualističnega načina mišljenja in razlikujočega vrednotenja: narava–duh, naravno–nadnaravno, udomačeno–divje itd. Druga velika prelomnica v času poljedelsko-živinorejske kulture je nastop monoteističnih religij (predvsem židovsko-krščanske), ki so naravi odvzele atribut božanskosti in jo kot nekaj neurejenega namenile človeku gospodarju (ki je edini v stvarstvu obdarjen z razumom in voljo) v neomejeno izkoriščanje. Samozavedanje človeka kot družbenega bitja je tako religiozno osmišljeno in potrjeno, s tem pa so položeni temelji etičnega antropocentrizma, ki iz človekovega moralnega odnosa izključi vso (živo in neživo) naravo, razen človeka.

Novoveški prometejski projekt podreditve narave, ki je človeštvu prinesel številne znanstveno-tehnološke in ekonomske zmage nad naravo, je začel v drugi polovici 20. stoletja kazati tudi svojo temno plat: nenamerne, nezaželene in ogrožajoče okoljske posledice. Zahteve po ponovnem premisleku (moralnega) razmerja med človekom in naravo so v zadnjih desetletjih 20. in na začetku 21. stoletja pripomogle k bolj ali manj intenzivnemu ukinjanju temeljnih značilnosti modernega razumevanja narave. (Kirn 2004: 37–8)

Ker »sodobna znanstveno-tehnološka civilizacija ne bo mogla preživeti, če ne bo spremenila svojih vrednotenj razmerja do narave« (Kirn 1992: 16), je čas za temeljno vprašanje, in sicer: *kako* naj se spremeni naš odnos do vsega, kar nas obdaja?

²¹ Strinjajo se tudi, da je okoljska kriza samo del splošne krize na začetku 21. stoletja. Plut (2004: 161) tako krizo okolja razume kot eno izmed oblik globalne krize (poleg energetske krize, krize vrednot itd.), v kateri se je znašla t. i. zahodna civilizacija in celotno človeštvo.

²² V zvezi s tem Kos (1992: 51) opozarja na pomembnost razlikovanja »med deklarativno in manifestativno ravno ekološke zavesti«. Čeprav je na osnovi javnomnenjskih raziskav »dokaj očitno, da so podnebne spremembe v zadnjih letih v Evropi, vsaj na deklarativni ravni postale problem številka ena,« je obenem vprašljivo, »ali ta premik v zaznavanju okoljskih problemov pomeni tudi dejansko višjo stopnjo pripravljenosti na aktivno delovanje, ki bi prispevalo k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanje na bolj ali manj neizbežne spremembe.« (Kos 2008: 10)

Ošlaj (2000: 54) deloma pritrjuje vračanju k primarnemu odnosu do narave, a obenem poudarja, da ob tem povratku ne smemo »zganjati kakršnegakoli mysticizma« in se poljubno vračati k tradicijam, ki danes nikakor niso več v skladu z večino sodobnih kultur. Podobno Kirn (2004: 34–5) meni, da nastajajoča postmoderna miselna paradigma sicer sledi paleolitskemu razmerju med človekom in naravo s preseganjem dvojnosti, nasprotij in izključevanja, a obenem ni in ne sme biti preprosto vračanje »k zarji človekovega mišljenja«. Prvobitna enotnost človeka z njegovim naravnim okoljem namreč ni več mogoča, saj je z razvojem človeka kot simbolnega, kulturnega in metafizičnega bitja nastala nepremostljiva razlika med njim in naravo, zato je človek v tem smislu obenem del narave in zunaj nje. Kot se bo pokazalo v nadaljevanju razprave, je prav ta temeljna razlika eden izmed možnih temeljev za vzpostavitev prihodnje etike (in civilizacije) sožitja med človeško in drugimi vrstami ter neživo naravo.

3.2 Filozofsko-etično razumevanje narave

Na podlagi analize sekundarnih virov, ki se ukvarjajo z (ne)etičnim odnosom ljudi do narave, ugotavljamo, da so se skozi zgodovino razvoja civilizacije v zvezi z (ne) vključevanjem drugih naravnih bitnosti v moralno skupnost pojavljala tri različna filozofsko-etična stališča:

1. popolna izključenost žive in nežive narave iz moralne skupnosti (antropocentrizem),
2. posredna vključitev narave v moralno skupnost prek dolžnosti ljudi (utilitarizem),
3. delna do popolna vključenost naravnih bitnosti v moralno skupnost na podlagi priznanja avtonomnosti (okoljski antropocentrizem in biocentrizem).

Ob tem poudarjamo, da si tri zgornje (ne)umestitve narave v etično polje časovno niso nujno sledile v navedenem vrstnem redu, zato v nadaljevanju ne sledi celotni zgodovinski, ampak kronološko-analitični pregled znotraj posamezne filozofsko-etične teorije.

Za okoljsko etiko, z morebitno prisotnostjo katere v novinarskem diskurzu slovenskega dnevnega tiska se v tem diplomskem delu prvenstveno ukvarjamo, je seveda značilno predvsem tretje stališče – torej zavzemanje za vzpostavitev etičnega odnosa med ljudmi in ostalo naravo. Ker pa je sodobna teorija okoljske etike nastala kot

izrazita negacija in/ali dopolnjevanje prvih dveh pogledov na razmerje človek–narava, se moramo za temeljit vpogled v okoljske etične nazore najprej ozreti k njihovim teoretskim nasprotjem in/ali predhodnikom.

3.2.1 Narava v okvirih antropocentrične filozofske in judovsko-krščanske tradicije

Med avtorji (Ferry, Kirn, Tomc, Cavalieri idr.), ki raziskujejo (ne)etičnost razmerja med ljudmi in naravo, obstaja načelno strinjanje, da sta k razvoju in religiozno-filozofski utemeljitvi antropocentrizma bistveno pripomogla starogrška filozofija (Platonov dualizem, ker nad naravo postavlja duh in njegov zakon) ter judovsko-krščanska tradicija (zaradi enakega razloga). Ferry (1998: 89) v zvezi z uveljavitvijo antropocentrizma in posledično odgovornostjo za krizo okolja »na zatožno klop kliče« še »tehnično pojmovanje znanosti, ki se je v Evropi uveljavilo v 17. stoletju z Baconom in Descartesom, ker na svet gleda le kot na skladišče predmetov, ki služijo človeku, in ves moderni industrijski svet, ki ekonomijo postavlja nad vse ostalo«.

Po Kirnu (2004: 180) pojem antropocentrizma obvladujejo štiri temeljni pomeni:

1. človek je osrednje in najpomembnejše bivačoče v vesolju,
2. človek je mera vseh stvari,
3. svet se razlaga po človeških vrednotah in človeškem izkustvu ter doživljanju,
4. antropocentrizem vključuje v moralno skupnost samo ljudi.

Tomc (1997: 32) se je v okviru antropocentrizma omejil le na odnos do živali in zapisal, da po tej razlagi živali obstajajo zaradi nas oziroma so predmet (moralno) neomejenega človeškega razpolaganja.

Začetki antropocentrične miselnosti so izraz novega duhovnega in praktičnega odnosa človeka do narave. Človek je začel oblikovati sebe in svojo kulturo ter sebe dojemati kot nekaj drugačnega od narave – na podlagi tega se ni več mogel poistovetiti z njo. Pličanič (1999: 277) začinja razpravo o genezi antropocentrizma v okvirih starogrške misli, ki jo bistveno zaznamuje filozofski obrat »od kozmosa k antroposusu« oziroma začetek »filozofije človeka«, ki odgovore na ontološka, epistemološka in etična vprašanja išče izključno v človekovem umu (mišljenju). »Religijo uma« je dokončno utemeljil Platon – samo človekov *um* namreč omogoča spoznanje *dualističnega ontološkega bistva realnosti*, ki jo sestavljata duh (ideje) in telo (materija). Gre za

trditvi, ki sta določili »temeljni okvir zahodne filozofije in s tem tudi zahodne civilizacije za naslednjih 2400 let« (1999: 280).²³

Dobrih štiristo let po rojstvu grškega Razuma se je rodil Jezus, »katerega učenje kmalu postane prevladujoča religija Zahoda in skupaj z grškim izročilom predstavlja duhovni temelj zahodne civilizacije« (Pličanič 1999: 280). Z vzponom monoteistične judovsko-krščanske religije dobi dotedanji etični antropocentrizem novo različico v obliki religioznega antropocentrizma. V Genezi, začetnem besedilu Biblije, v katerem beremo o stvarjenju sveta, bog ustvari človeka po svoji podobi in ga postavi za gospodarja narave: »Bog je rekel: 'Naredimo človeka po svoji podobi, kot svojo podobnost! Gospoduje naj ribam morja in pticam neba, živini in vsej zemlji ter vsej lazni, ki se plazi po zemlji!'« (Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod 1996: 53)

Za nekatere avtorje (Tomc, Pličanič) je zgornji navedek nesporen dokaz, da je monoteistična religija osrednji duhovni krivec za sodobno razmerje do narave in ekološko krizo, medtem ko drugi (na primer Potočnik in Kovač) to in druga biblična sporočila razumejo kot ekološka²⁴. Kirn (1992) in Ošljaj (2000) deloma povzemata argumente obeh nasprotujočih si razumevanj in ugotavljata, da je v luči moderne interpretacije mogoče v Bibliji najti podporo za obe stališči.²⁵ Menimo, da je za našo nadaljnjo razpravo o vzrokih za izoblikovanje izkoriščevalskega odnosa do narave in posledične ekološke krize ter pojava okoljske etike bistvena predvsem temeljna biblična *ločitev* človeka od narave, ki je v sozvočju s starogrško filozofsko dualistično ontologijo.

Še ena ključna oseba, mimo katere ne moremo v razpravi o genezi antropocentrizma, je utemeljitelj novoveške filozofije Rene Descartes. Na podlagi

²³ Platonov učenec Aristotel je na poti temeljnega razlikovanja ljudi od narave naredil še nekaj korakov: živa bitja je hierarhično razdelil na rastline, ki so hrana živalim, in živali, ki so hrana ljudem, ter tako razložil človeško nadrejenost (Tomc 1997: 32). Živali sicer lahko čutijo, a samo ljudje so družbena, razumna, duhovna in moralna bitja – samo njim »je lastno, da imajo občutek dobrega in zlega, pravičnosti in nepravičnosti« (Kirn 1992: 7). Nasprotno živali zaradi nedružbenosti in nerazumnosti ne morejo biti niti subjekt niti objekt moralnosti.

²⁴ Potočnik (1994: 218) trdi, da »krščanska ekokultura povezuje v celoto spoštljiv, prizanesljiv in prisrčen odnos do naravnega okolja, ki je obenem poln pričakovanja in tudi hvaležnosti«. Kovač (1993: 22) judovsko-krščansko misel razume kot »eno izmed bistvenih korekcij« grške razsvetljenske misli, ki je razdvojila naravo in človeka: »Krščanstvo, ki je izšlo iz judovstva, je v celoti prevzelo hebrejsko Biblijo. To pa pomeni, da je krščanski nauk, ki je bil zvest svojemu izročilu, nenehno poudarjal, kako je naravo ustvaril Bog in je videl, ocenil, da je dobra.« Zavzema se za »biblično misel o Zavezi z naravo, ki izhaja iz dejstva, da sta nam narava in ves svet podarjena. Pravzaprav nismo lastniki narave, ampak samo upravitelji. To pomeni, da kot upravniki ali tudi oskrbniki narave ne moremo razpolagati z njo po mili volji,« ampak ji moramo zagotoviti »spoštovanje in pomoč« (Kovač 1993: 28).

²⁵ Več o tem glej: Kirn 1992: 7–10 in Ošljaj 2000: 84–95.

takratne ujetosti zahodne filozofije v povečevanje umskosti in ontološki dualizem (filozofski antropocentrizem) ter judovsko-krščansko religiozno osrediščenost na človeka je zrasla Descartesova kartezijska mehanicistična filozofija. Pličanič (1999: 289) trdi, da je prav kartezijski antropocentrizem zahodnemu človeku, željnemu materialnega napredka, v času intenzivne sekularizacije zagotovil umsko (namesto religiozne) legitimacijo neomejenega izkoriščanja narave.

Po Ferryju (1998: 45) je kartezijanstvo »popoln model antropocentrizma, ki daje vse pravice človeku in *nobene* naravi, tudi ne živalim« ali z drugimi besedami: »kartezijski humanizem je nedvomno doktrina, ki je pri razvrednotenju narave nasploh, živali pa še prav posebej, šla najdlje. Živali so izenačene z navadno mehaniko, inteligentnosti, čustvenosti in celo senzitivnosti jim niso priznavali. Teorija o živalih strojih tiči v jedru tistega, kar določena sodobna ekologija označuje z imenom antropocentrizem« (1998: 26). Ali je Descartes res tako temeljito ločeval človeka od živali, da je na slednje začel gledati kot na navadne stroje? Odgovor je, nekoliko presenetljivo, pritrdilen.

V *Razpravi o metodi* nasproti razumni duši, ki je nesmrtna in je »neka stvar ali substanca, katere celotna narava ali esenca je samo v tem, da misli, in ki za svojo eksistenco ne potrebuje nobenega prostora in ni odvisna od nobene telesne ali materialne reči« (Cavalieri 1999: 58), Descartes postavi naravo kot materijo – podvrženo zakonom, razložljivo le prek vzrokov in učinkov ter brez zavesti, kamor spadajo tudi človeška in živalska telesa. Medtem ko so človeška bitja hibrid, sestavljen iz duše in telesa, so živali izenačene z materijo in kot take ne mislijo, ne govorijo, ne izbirajo in ne čutijo. Tako kot ljudje delamo umetne stroje, ustvarja narava še neprimerno boljše naravne stroje. »Dobro vem,« pravi Descartes, »da živali veliko stvari delajo bolje kot mi, vendar se temu ne čudim, kajti to samo dokazuje, da se obnašajo naravno in instinktivno, kot to počne ura, ki kaže čas bolje kot naša presoja.« (Ferry 1998: 45).

Če torej živali niso nič drugega kot stroji (in vsa narava neobčutljiva materija), ni nikakršne potrebe po etičnem omejevanju ravnanja z njimi in ljudje lahko z njimi počno, kar se jim zljubi. Govorimo lahko o absolutno najnižji točki moralnega (ne)statusa narave na sploh in živali posebej oziroma o popolnem izvzetju narave iz domene etike. Čeprav je Descartesova misel o naravi in človeškem odnosu do nje v

okviru karteizijanstva in liberalne humanistične filozofije živel naprej²⁶, je bila po drugi strani dovolj izrazito proti priznanju kakršnegakoli moralnega statusa naravi, da je v okviru zahodne filozofije spodbudila ostre kritike in razvoj nasprotnih teorij.

3.2.2 Ključno vprašanje utilitarizma: »Ali lahko živali trpijo?«

V duhovnem okviru karteizijanstva je narava postala neobčutljiv objekt neomejenega izkoriščanja in neposreden vir materialnega napredka človeštva, do katerega niso obstajali nikakršni etični zadržki. Gre za prevladujoče moderno videnje narave, kateremu je v 18. stoletju prvi resno ugovarjal filozofski utilitarizem. Tako resno, da je njegov utemeljitelj Jeremy Bentham na podlagi spremenjenega kriterija razširil polje etike z vključitvijo živali kot objektov moralnosti.

Po Ferryju (1998: 45) šele utilitarizem kot popolna antiteza karteizijanstva in njegove teorije o živalih stoji pomeni začetek preseganja antropocentrizma. Prvič v zgodovini se je ideja, da v moralno skupnost poleg ljudi spadajo tudi vsa druga bitja, ki so sposobna občutiti ugodje in bolečino²⁷, pojavila v teoretični obliki.

V normativni utilitaristični etiki obstaja eno samo najvišje moralno načelo: načelo koristi, ki predpisuje, da se moramo vsakič, ko izbiramo med različnimi dejanji, odločiti za tisto možnost, ki ima najboljše posledice za vse prizadete. Bentham je določil dve kategoriji bitij, ki so lahko podvržena posledicam naših odločitev in obenem dovzetna za občutek sreče: druga človeška bitja in *druge živali*²⁸ (Cavalieri 2006: 80) ter dodal naslednji komentar (Ferry 1998: 50):

Mogoče bo napočil dan, ko bo preostali del živalskega sveta spet dobil tiste pravice, ki so mu bile lahko odvzete le s tiranijo. Francozi so že spoznali, da temna koža še ni razlog, da bi človeško bitje na milost in nemilost prepustili muham mučitelja. Mogoče bomo nekega dne ljudje celo spoznali, da so število nog, dlakavost kože ali konec križne kosti ravno tako nezadostni razlogi za to, da bi neko čuteče bitje prepustili isti usodi. Kaj drugega naj bi začrtalo nepremostljivo mejo? Je to sposobnost mišljenja ali mogoče sposobnost govorjenja? Toda odrasel konj ali pes je neprimerno bolj družabna in modra žival kot novorojenček, star dan, teden ali mesec. A denimo, da bi bili drugačni, kaj bi

²⁶ Pličanič (1999: 294) v zvezi z zgornjimi pogledi govori o tragični dediščini karteizijanstva – liberalizma, ki je po eni strani pripeljalo do relativne osvoboditve človeka, obenem pa oblikoval zahodno kulturo v skupnost gospodarjev, izkoriščevalcev in uničevalcev narave.

²⁷ Termina ugodja in bolečine v Benthamovi etični teoriji definirata dobro in zlo.

²⁸ Te so bile, dodaja Bentham, do tedaj degradirane na raven stvari.

nam to pomagalo? Vprašanje ni: Ali lahko *razmišljajo*? Niti: Ali lahko *govorijo*? Ampak: Ali lahko *trpijo*?

Bentham najprej opozarja na stalno razširjanje veljavnosti moralnih načel in nato preide na osrednji argument: specifične razlike, s katerimi so človeka poviševali nad živali (razum, sposobnost govora ...), ne vzdržijo, zato je edini smiselni moralni kriterij zmožnost čutenja ugodja ali bolečine. Dejstvo, da je lahko samo razumno in svobodno bitje subjekt odgovornosti, ostaja nesporno, toda njegovo ravnanje lahko prizadenejo vsa čuteča bitja – tako Bentham živalim prizna status *moralnih objektov* in jih s tem vključi v razširjeno moralno skupnost. Povzročanje trpljenja živalim in ljudem postane prvič v zgodovini enako nedopustno. (Ferry 1998: 50–1, Kim 1992: 11)

3.3 Okoljska etika

3.3.1 Začetniki ali komu pripisati simbolno »očetovstvo«?

Avtorji, s pomočjo katerih oblikujemo pričujočo razpravo o preseganju antropocentrizma z okoljsko/ekološko etiko, med pionirje modernega ekocentričnega²⁹ pogleda na naravo enoglasno uvrščajo ameriškega ekologa in gozdarja Alda Leopolda in nemškega zdravnika in humanista Alberta Schweitzerja³⁰, ki sta delovala v prvi oziroma drugi polovici 20. stoletja.

Leopold je v svojem ekološko najpomembnejšem zapisu z naslovom *Etika zemlje (A Land Ethic)*³¹ zapisal naslednjo pomembno ugotovitev: »Še danes ni etike, ki bi obravnavala človekov odnos do zemlje, živali in rastlin, ki rastejo na njej. Zemlja /.../ je še vedno lastnina. Odnos do zemlje je še vedno strogo ekonomski: zajema privilegije, a nobene obveznosti.« (Ferry 1998: 81) Zato se je na podlagi temeljne premise, da je zemlja skupnost, odločil vzpostaviti novo »etiko zemlje«, ki jo je razumel kot zgodovinsko razvojni rezultat postopnega širjenja moralnega kroga – ta se je za Leopolda sklenil z upoštevanjem živih in neživih naravnih entitet kot moralnih

²⁹ Kim (2004: 155) izraz »ekocentrična etika« uporablja kot sinonim za »okoljsko / ekološko etiko«; razlaga, da ekocentrična etika ne zajema samo človekovega odnosa do različnih oblik življenja, ampak tudi odnos do vseh pogojev življenja – zaobseže torej tako biotične kot abiotične razsežnosti okolja in narave.

³⁰ »Zanimivo je,« komentira Kim (1992: 13), »da potrebe po ekološki etiki niso prvi začutili predstavniki profesionalne akademske etike.« Razlog za to išče v globoki zakoreninjenosti filozofije v antropocentrični tradiciji in odtujenosti od nastajajočih problemov narave in okolja.

³¹ Gre za najslavnejše besedilo Leopoldove zbirke esejev *A Sand County Almanach*, ki je izšla leta 1949, leto dni po njegovi smrti. (Ferry 1998: 81)

bitnosti³² (Kirn 2004: 158–9). Zemlje ne smemo razumeti kot dobrino, ki nam pripada, ampak kot skupnost, kateri pripadamo. »Ravnanje je pravilno, če služi ohranjanju integritete, stabilnosti in lepote biotske skupnosti,« dodaja Leopold (Rotovnik 2002: 45) in nadaljuje: »Če služi čemu drugemu, je naše okoljsko ravnanje napačno.«

Osnova Leopoldove ekocentrične etike je torej zemlja kot (moralna) skupnost živih in neživih naravnih entitet, medtem ko Schweitzer širitev moralne skupnosti utemeljuje z univerzalnim »spoštovanjem do življenja«. V približno istem zgodovinskem času je podobno kot Leopold dojel, da »je etika, ki se ukvarja samo z našim odnosom do drugih ljudi, nepopolna in zato ne more imeti popolne energije« (1965/2003: 59). V svojem osrednjem delu *Kultura in etika (Kultur und Ethik)*³³ trdi, da mora nova ekološka filozofija izhajati iz naslednjega neposrednega dejstva zavesti (1991: 1202): »Sem življenje, ki hoče živeti, sredi življenja, ki hoče živeti.« Po Schweitzerju je človek etičen le takrat, ko mu je življenje ljudi in vseh drugih bitij tako sveto, da doživlja brezmejno odgovornost do vsega, kar živi. Kirn (1992: 15) opozarja, da Schweitzer nikoli ni pokazal, kako lahko človek udejanja univerzalno načelo spoštovanja življenja, ko pa se je človeška kultura stoletja širila na račun utesnjevanja in uničevanja rastlinskega in živalskega sveta. Ob ekološkem dejstvu, da življenje pravzaprav živi od življenja, tudi človek ne more preživeti v okolju, ki je zanj sveto v pomenu popolne nedotakljivosti in odrekanju vsakršne uporabe rastlinskega in živalskega sveta za svoje potrebe in smotre.

3.3.2 Prelom: pojav okoljske etike kot samostojne discipline

Doslej smo si ogledali prvo in drugo filozofsko-etično stališče (ne)vključitve drugih naravnih bitnosti v (elitno) človeško moralno skupnost, na tem mestu pa začnemo z razpravo o tretjem možnem pogledu na razmerje do narave, ki zagovarja vključitev človeškega odnosa do narave v polje etike in posledično priznanje moralnega statusa živim in neživim naravnim entitetam.

Okoljska etika se je kot družbenofilozofska disciplina začela razvijati v svetu pred približno tridesetimi leti, potem ko se je moderna znanstveno-tehnološka

³² Nastavki etičnega razmerja med človekom in njegovim okoljem so po Leopoldu (Kirn 1992: 14) tretja stopnja etične evolucije, katere prva stopnja je *religija* kot etika odnosa človeka do človeka, druga pa *demokracija* kot etika odnosa človeka do družbe.

³³ Delo je izšlo leta 1923.

civilizacija zavedla, da ne bo mogla preživeti, če ne bo spremenila svojih vrednotenj razmerja do narave.³⁴ Zametki okoljske/ekološke krize so omogočili spoznanje, da ljudje z naravo ne smejo ravnati »po meri svojih zmožnosti in trenutnega razpoloženja« in da »kratko malo ni dovoljeno vse, kar je mogoče« (Grmič 1994: 233). Temeljnemu spoznanju pa je sledilo še ključno vprašanje, in sicer: *zakaj mora človeštvo omejiti stalno povečevanje razkošja v biosferi na račun vseh drugih živih in neživih entitet?*

Na to vprašanje skuša že skoraj tri desetletja odgovoriti okoljska etika; bolj natančno se sprašuje po »moralni osnovi za okoljsko odgovornost oziroma za odgovoren odnos človeka do okolja« in se pri tem osredotoča na »moralne temelje, iz katerih lahko izpeljemo okoljsko odgovornost, in na vprašanja o tem, do kod sega okoljska odgovornost« (Rotovnik 2002: 44). Medtem ko se številne struje znotraj okoljske etike strinjajo o ključnem vprašanju, pa odgovore nanj zaznamuje izjemna raznovrstnost in celo diametralna nasprotja. Zato v nadaljevanju sledi pregled temeljnih dilem, ki so se pojavile v razvoju oziroma so še prisotne v aktualni okoljsko-etični misli.

3.3.3 Okoljski antropocentrizem in biocentrizem

Razhajanje stališč teoretikov okoljske etike se začne z vprašanjem njenega izvora. »Nekateri sodijo,« prvi Kirn (1996: 42), »da je ekološka etika samo poseben primer razširitve obstoječih moralnih norm in vrednot na naravo«³⁵, a sam zagovarja nasprotno stališče. Gre za radikalno novo razumevanje, saj je paradigma antropocentrične etike temeljila na ključnem aksiomu, da je morala odnos med svobodnimi in razumnimi človeškimi subjekti. Okoljska etika pa razširja polje moralnih objektov na rastline, živali, gozd itd. in tako vzpostavlja popolnoma nov etični odnos do drugih naravnih bitnosti, ki ga tradicionalna etika ni poznala.

³⁴ Nastanek okoljske etike lahko tudi natančneje določimo z letnico 1979, ko je v Združenih državah Amerike izšla prva številka strokovne revije *Environmental Ethics* (v podnaslovu ustvarjalci razlagajo, da gre za »meddisciplinarno revijo, ki okoljske težave presoja s filozofskega vidika« (*An Interdisciplinary Journal Dedicated to the Philosophical Aspects of Environmental Problems*) (Kirn 1992: 15), ki brez prekinitev izhaja še danes v okviru *Centra za okoljsko filozofijo* (*The Center for Environmental Philosophy*) (več o nastanku, razvoju in dejavnostih *Centra* glej *The Center for Environmental Philosophy* 2007). Nekateri novejši letniki revije so dostopni tudi v slovenskih knjižnicah, in sicer 1998–2006 v ljubljanski *Narodni in univerzitetni knjižnici*, od leta 1992 naprej pa je revijo mogoče dobiti v *Osrednji družboslovni knjižnici Jožeta Goričarja na Fakulteti za družbene vede* v Ljubljani.

³⁵ Rotovnikova (2002: 44) na primer trdi, da »o/okoljska etika prinese razširitev etike od uravnavanja medčloveških odnosov do uravnavanja odnosov do okolja – narave«.

Če zgornjo dilemo osvetlimo z zornega kota zgodovinskega razvoja okoljsko-etične misli, ugotovimo naslednje: sodba o izvoru okoljske etike kot poskusu okoljsko zasnovane reforme antropocentrizma drži za zgodnjo inačico okoljske etike, ki jo sekundarni viri označujejo kot *antropocentrično*, *instrumentalno* in tudi s sintagmo *plitva ekologija* (*shallow ecology*). Kirnovo razumevanje okoljske etike kot radikalno novega pogleda na odnose med človekom in naravo pa je v skladu s t. i. *biocentrično* (tudi *ekocentrično*), *avtonomno* (*intrinzično*) okoljsko etiko oziroma z *globoko ekologijo* (*deep ecology*).

3.3.3.1 Okoljski antropocentrizem in plitva ekologija

Teorija o okoljski odgovornosti se je prvotno razvila na temelju uporabne vrednosti narave za ljudi in zato dobila oznako okoljski antropocentrizem. Ta je osredotočen na človeka, izhaja iz njegovih potreb ter zagovarja »idejo, da je okoljska odgovornost izpeljana zgolj iz človekovih interesov in koristi« (Rotovnik 2002: 44). Ker je narava (okolje) ključnega pomena za človekovo preživetje in blaginjo, smo jo dolžni ohraniti zase in za prihodnje generacije. Antropocentrična okoljska etika naravnim entitetam pripisuje instrumentalno oziroma uporabno vrednost (bodisi blagovno, storitveno, informacijsko ali psiho-duhovno) glede na to, kakšen pomen imajo za človekovo zdravje, udobje in na tej podlagi spodbuja na primer čiščenje okolja in bolj skrbno izkoriščanje naravnih virov.

V povezavi z zgornjim primerjanjem okoljskega antropocentrizem s *plitvo ekologijo* moramo najprej opozoriti, da je nujno razlikovati med ekologijo kot disciplino znanosti biologije in novim pomenom pojma ekologija, ki je v uporabi v okviru okoljskoetične misli kot nekim novim (oziroma starim, a pozabljenim) dojemanjem sveta, »kot novo filozofijo celote in določitve človeka glede na njo« (Omladič 1998: 167). Na pojem *plitve ekologije* opozarjamo predvsem zaradi dejstva, da gre za del klasične okoljskoetične terminologije ameriških univerz³⁶, ne pa zaradi pomembne vsebinske novosti: Ferry (1998: 81) namreč povzema, da je za teoretike plitve ekologije bistvena skrb »za naš življenjski prostor, ker njegovo uničenje lahko škoduje *nam*«, kar je v popolnem soglasju z opredelitvami antropocentrične (heteronomne) okoljske etike.

³⁶ Avtor izvirnega termina *shallow ecology* (tako kot *deep ecology*, ki ga bomo obravnavali v nadaljevanju) je moderni norveški ekološki filozof Arne Naess, avtor razprave *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement*, ki je izšla leta 1973 v filozofski reviji *Inquiry*. (Society of Environmental Journalists 2007)

Okoljski antropocentrizem pa se ne kaže le v vrednotenju naravnih entitet glede na njihovo koristnost oziroma škodljivost za človeka, ampak je zanj značilna tudi »ideja, da človeštvo lahko obnovi ali popravi naravno okolje« oziroma »/i/deja, da je človeštvo moralno odgovorno za rekonstrukcijo naravnih področij in bitnosti« (Katz 2005: 79– 80).³⁷ Toda kot pravi trdi Kos (2008: 11), za aktivno reševanje okoljskih problemov »/t/ehnologija tokrat ni dovolj«, ampak se »mora spremeniti ideologija napredka, ki temelji na prepričanju, da so vsi problemi prej ali slej tehnološko rešljivi.«

3.3.3.2 Okoljski biocentrizem in globoka ekologija

Nasproti okoljskemu antropocentrizmu stoji biocentrična etična zavest, ki zavrača antropocentrično konstrukcijo narave in utemeljuje novo etiko *sožitja* z in *odgovornosti* za naravne entitete. Človeka umešča v naravo, ga razume kot njen enakovreden in soodvisen del ter mu na tej podlagi »zapoveduje spoštljivo, naravno ravnovesje ohranjajočo, interakcijo z drugimi naravnimi bitnostmi« (Pličanič 1999: 303). Zagovarja idejo, da si živa in neživa narava ne zasluži le posrednega moralnega odnosa, ki je izpeljan iz človekovih interesov, ampak tudi neposredne etične omejitve.

Naravne bitnosti (rastline, živali, ekosistemi itd.) tako v razširjeni moralni skupnosti (ki je bila prej rezervirana izključno za pripadnike človeške vrste) dobijo »status moralnih objektov«³⁸ (Kirn 1996: 42), ki jim je priznana notranja (avtonomna, intrinzična) vrednost in do katerih smo se dolžni obnašati odgovorno. Nekateri avtorji, ki se na strokovni ali znanstveni ravni ukvarjajo s teorijo okoljske etike, v povezavi z biocentrizmom trdijo, da je narava »vrednota sama po sebi« ali »sama na sebi«³⁹. Ob tem Kirn (2004: 176) opozarja, da gre za zmotno razumevanje avtonomne vrednosti narave kot neodvisne od ljudi; (ne)priznavanje intrinzičnih vrednot je namreč vedno

³⁷ Kljub navidezni optimističnosti sporočila teh idej – saj implicirajo, da poznamo škodo, povzročeno naravnemu okolju, in da imamo sredstva in voljo, da bi to škodo popravili – Katz opozarja na zmotnost takega pojmovanja okoljske etike. Gre namreč za enak (antropocentričen) način razmišljanja, ki je prvotno povzročil krizo naravnega okolja. Verjetje, da je škodo, ki jo je povzročila tehnika, s tehniko mogoče tudi odpraviti, Schönherr (1989: 166, 169) imenuje »krizni management industrijske družbe«.

³⁸ V pregledanih sekundarnih virih na več mestih poteka živahna razprava o statusu naravnih entitet v razširjeni moralni skupnosti, ki jo lahko povzamemo s ključnim vprašanjem: ali gre za moralne subjekte ali objekte? Kirn (2004: 164–6) na dilemo odgovarja z naslednjo ugotovitvijo: za moralni subjekt sta odločilna zavestnost in razpolaganje z moralnimi načeli (v ta razred torej spadajo izključno človeška bitja), moralni objekti pa so lahko tako žive kot nežive bitnosti – neodvisno od tega, ali občutijo bolečino in ugodje in ali imajo potrebe. Cavalierijeva (2006: 35–46) ob vprašanju statusa živali v okviru razširjene moralne skupnosti razlikuje med moralnimi akterji (ljudje, katerih *ravnanje* je predmet moralnega vrednotenja) in rzslojeno skupino moralnih pacientov (predmet moralnega vrednotenja je *ravnanje z njimi*), v kateri so t. i. nečloveške živali razumljene kot drugorazredne.

³⁹ Na primer Rotovnik 2002: 44.

odvisno od človeka⁴⁰, a to seveda nikakor ne pomeni, da so tudi bitnosti in njihove lastnosti odvisne od obstoja ljudi oziroma da jih je proizvedel človek – obstoj naravnih bitnosti je namreč objektivna (od človeka neodvisna) in izvorno vrednostno indiferentna kategorija.

Če je okoljskemu antropocentrizmu sinonimna *plitva ekologija*, je načela biocentrizma mogoče vsebinsko primerjati z osrednjo temo okoljske filozofije Arneja Naessa, ki je razširjena predvsem v Združenih državah Amerike – z *globoko ekologijo*. Gre za novo etiko, katere bistvo je varovanje narave kot take, saj ta ni samo surova materija v službi človeka, ampak harmonična in krhka celota (Ferry 1998: 81–2). Iz človekove soodvisne vpetosti v ekološko skupnost izhajajo etične norme, katerih bistvo povzema Pličanič (1999: 308):

/.../ spoštuj druge naravne bitnosti; ob uporabnostni interakciji (ki je sestavni del kozmičnega zakona – prehranjevalna veriga) ravnaj z njimi spoštljivo in svoje (materialne) potrebe – preko uporabnostne interakcije – zadovoljij v mejah naravnega ravnovesja – ko torej uporabljaš druge naravne bitnosti (zaradi zadovoljevanja svojih potreb), nikoli ne preseži meje, ki jo določa naravno ravnovesje.

Kot navajamo zgoraj, sta temeljna poudarka biocentrizma oziroma *globoke ekologije* kritika antropocentrične tradicije in ideja, da ima narava kot uravnovešena celota svojo lastno notranjo vrednost in da si kot taka zasluži spoštovanje.⁴¹ Ti pogledi pa nikakor niso zadnja stopnja evolucije *globoke* okoljskoetične misli, saj se je ta po eni strani zaostрила v obliki ekološkega egalitarizma⁴² oziroma egalitarnega vrednotnega načela, da

⁴⁰ Ker torej ni vrednot brez ljudi, ki vrednotijo, je tudi intrinzična okoljska etika vezana na človeka in v tem pomenu antropološka (ne pa tudi antropocentrična). (Kirn 2004: 177)

⁴¹ Ferry ugotavlja, da se v teoriji biocentrizma med drugim kaže filozofski vpliv Barucha de Spinoze – »ali ni avtor *Etike* s svojim panteizmom pokazal, da je narava božja, kot taka obdarjena z notranjo vrednostjo, in da je človek, ki še zdaleč ni njen gospodar in lastnik, le njen majcen del?« se sprašuje Ferry (1998: 90) – in Hansa Jonasa, ki v *Načelu odgovornosti* trdi, da ima narava avtonomne etične pravice.

⁴² Izvor ekološkega egalitarizma je mogoče iskati na vsaj dveh mestih: eno od teh je že prej omenjeno razumevanje žive (vključno s človeško vrsto) in nežive narave kot celote enakovrednih delov, kot drugo izhodišče ekološkega egalitarizma pa se kaže norma svetosti življenja. Idejo o svetosti življenja ljudi in vseh drugih bitij, ki od nas terja brezmejno odgovornost do vsega, kar živi, je že v 30. letih prejšnjega stoletja izpostavljala nemški mislec Schweitzer, podobna stališča pa med drugim najdemo pri dveh domačih avtorjih: v eseju Tineta Hribarja *Samomor in sveto* in v eseju Jureta Detela *Ekologija, ekonomija preživetja in živalske pravice*, ki se na več mestih sklicuje na prvega oziroma nanj odgovarja. Za našo razpravo je relevantno predvsem Hribarjevo (1987: 1486–7) prepričanje, da »človek ni prišel na svet, da bi postal okupator bivajočega«, ampak je »sorodnik vseh živih bitij«. Kot tak se mora »odpreti svetosti sveta« in sprejeti »novi etos odpuščajočega dopuščanja«, ki »predpostavlja novo, drugačno razmerje do vseh živih bitij, a tudi do neživih stvari«. Detela (1988: 1473) se strinja, da so tako ljudje kot živali in rastline »sveta in nedotakljiva bitja«, in trdi (1988: 1479): »Živali niso evforično vitalistična, iracionalna

so si vsa bitja enakovredna (ki lahko vključuje tudi etični antihumanizem), obenem pa je *globoka ekologija* doživela svojevrstno nadgradnjo v obliki ekofeminizma⁴³.

3.3.4 Neaksiološka okoljska etika: diaforična etika narave (in princip odgovornosti kot njena tematska predpostavka)

Avtonomno oziroma instrumentalno vrednotenje naravnih entitet, ki ju predstavljamo zgoraj, nista edini možni podlagi etičnega razmerja med ljudmi in naravo. Ošljaj (2000: 13) namreč želi nasproti tem teoretskim konceptom postaviti *neaksiološko*⁴⁴ *primarno etiko narave*, »to je takšno, ki ne bi bila odvisna od človekovih raznolikih interesov, smotrov in želja ter na njih vezanih relativnih oz. antropomorfnih vrednotenj narave«.

Ošljajev prispevek k reševanju ekološke krize je izrazito filozofski, saj mu gre »za etiko narave v filozofskem smislu«, »za razumevanje stanja bivajočega, kakršno je to na sebi in za nas, in to neodvisno od tega, ali je takšno razumevanje mogoče udobno uporabiti v dnevnopolitičnih ekoloških debatah ali ne« (2000: 42). Osredotoča se na človeka kot edini resnični temelj tudi vseh drugih kriz. »*Ekološki problem* je namreč v svojem temelju eminentno *antropološki problem*,« ugotavlja Ošljaj (2000: 12), »je problem človekovega odnosa do narave, je problem razlike (*diafore*) med človekom in naravo.«

Preden se vrnemo k Ošlajevi utemeljitvi diaforične etike narave, si na kratko oglejmo še njeno tematsko predpostavko, in sicer etiko narave že omenjenega nemško-ameriškega filozofa Hansa Jonasa, kot jo je ob koncu 80. let 20. stoletja zasnoval v razpravi z naslovom *Princip odgovornosti* in podnaslovom *Poskus etike za tehnološko civilizacijo*⁴⁵. V njej Jonas uperi kritično ost zoper tradicionalno etiko, predvsem v

dekoracija naših psihičnih procesov, niti azil za infantilni disneylandski sentimentalizem, temveč realna bitja s svojimi pravicami, katerih zrcalna slika so človeške dolžnosti do živali.«

⁴³ Ekofeminizem izhaja iz ideje o neposredni povezavi med zatiranjem žensk in zatiranjem narave, kar zahteva njihovo skupno obrambo. Ena od voditeljic gibanja Karen J. Warren predlaga naslednjo sistematično opredelitev (Ferry 1998: 130): Z izrazom *ekofeminizem* označujem stališče, ki temelji na teh trditvah: 1. med zatiranjem žensk in zatiranjem narave obstajajo pomembne povezave; 2. razumevanje narave teh povezav je nujno potrebno za ustrezno razumevanje zatiranja žensk in zatiranja narave; 3. feministična teorija in praksa morata vključiti ekološki vidik; 4. rešitve ekoloških problemov morajo vključevati feministični vidik.

⁴⁴ Ošlajeva etika narave si torej ne prizadeva najprej ugotoviti, v čem in zakaj je narava vrednota, in na podlagi tega sekundarno opredeljevati človeško odgovornost do nje.

⁴⁵ Delo ni prevedeno v slovenski jezik, vendar je v domačih knjižnicah dostopno v izvorni nemški izdaji (*Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*) ter angleškem (*The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age*) in hrvaškem prevodu (*Princip odgovornost : pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju*).

njeno nezadostnost za potrebe današnjega časa: človekov položaj v naravi se je zaradi razvoja znanosti in tehnike »v tolikšni meri spremenil, da tradicionalna etika na te spremembe ne more ponuditi prav nobenega odgovora, zato jo je potrebno v celoti prenoviti ter v njeno polje, ki jo je doslej zamejevalo razmerje človek – človek pritegniti še odnos *človek – narava* in ga etično utemeljiti. Etika zdaj ne sme biti več zgolj zadeva človeka, temveč tudi narave; postati mora zadeva celote.« (Ošljaj 2000: 20) Po Jonasu (Ošljaj 2000: 26) človekova odgovornost za naravo izhaja iz dejstva, da človek *lahko* ima odgovornost – ta etična zmožnost pa temelji »na ontološki zmožnosti človeka, da med alternativnimi dejanji izbira z vednostjo in voljo«. ⁴⁶

Po Ošljaju (2000: 39–40) je Jonasova zasluga predvsem v tem, da je prepričljivo pokazal, da se etično polje ne razprostira le med dvema človekoma, ampak že v človekovem odnosu do narave. In prav utemeljitev etičnega odnosa človeka do narave je v osrčju Ošljajevega iskanja odgovorov na filozofska vprašanja o kompleksnosti človekovega razumevanja in ravnanja z naravo; cilj njegove diaforične ⁴⁷ etike narave je pokazati, »da je naša odgovornost do nje brezpogojna in potemtakem neodvisna od takšnih in drugačnih vrednotenj« (2000: 13). Pri tem izhaja iz naslednjih predpostavk (2000: 14–5):

Izhodišče diaforične etike narave je nepremostljiva razlika /diafora, op. a./ med človekom in naravo oz. rečmi, njen namen pa poskus utemeljitve odgovornega posredovanja (povezovanja) med človekom in naravo, med človekom in absolutno drugostjo reči. Reč, zaradi neodpravljlivosti diafore, nikoli ne more v celoti postati predmet, torej del človekovega sveta, kot tudi človek nikoli ne more postati reč oz. neposredni del narave; med dvema nezdružljivima svetovoma lahko, v dobro obeh, posreduje le etika odgovornega ravnanja.

⁴⁶ Več o tem glej Ošljaj 2000: 17–40.

⁴⁷ *Diaforo* Ošljaj (2000: 14) razume »kot formalno-ontološki pojem, ki ne določa nobene vsebine ali siceršnje konkretne določitve človeškosti človeka, temveč želi zaznamovati zgolj dejstvo razlike, nekega temeljnega preloma, ki ga človek s svojo specifično zavestjo vnese v celoto bivajočega ter se na ta način od njega kot tudi od samega sebe dokončno in nepovrnljivo distancira«.

4. OKOLJSKO NOVINARSTVO

Izraz okoljsko novinarstvo je prevod angleške besedne zveze *environmental journalism*, ki se v slovenski strokovni in širši javnosti tako rekoč ne pojavlja – ne v izvorni ne v prevodni različici. Na podlagi te ugotovitve, za katero stoji iskanje s pomočjo knjižničnega in več internetnih iskalnikov⁴⁸, menimo, da pojav okoljskega novinarstva (še) ni postal predmet domače strokovne ali znanstvene komunikološke (ali druge) literature, kar je po našem mnenju precej presenetljivo. Geister (1994: 115) je namreč že pred slabimi petnajstimi leti opazal, da »v/ zadnjih dveh desetletjih skorajda ni minil dan, ko v sredstvih javnega obveščanja ne bi bili slišali ali brali o varstvu človekovega okolja«, in trend se do danes ni spremenil, kvečjemu se vse bolj krepi. Množični mediji vsak dan znova – v kontekstu ohranjanja narave ali izven njega – ubesedujejo živo in neživo naravo kot celoto, posamezne naravne entitete ipd., in sicer v vseh štirih pojavnih oblikah novinarskega diskurza: besedilu, fotografiji, sliki in zvoku.

Gre torej za vsaj dobra tri desetletja⁴⁹ intenzivnega pojavljanja narave (okolja) kot bolj ali manj samostojne teme⁵⁰ v novinarskem diskurzu. Kljub temu pa je slovenski avtorji niso zaznali kot samostojno vsebinsko področje novinarstva, ki poleg obrtniško-formalnih zahteva specifična znanja oziroma specializacijo, kot je to na primer značilno za šport, gospodarstvo, zunanjo in notranjo politiko ...

Nasprotno so se ob koncu 80. let prejšnjega stoletja v anglo-ameriškem svetu začele pojavljati težnje po prepoznavanju in preučevanju novinarskega pisanja o okolju kot posebne zvrsti novinarstva, ideje o institucionalizaciji izobraževanja okoljskih novinarjev in predlogi za njihovo združevanje v društvih. Kot odziv nanje je v Združenih državah Amerike leta 1990 med drugim nastalo društvo *Society of Environmental Journalists (SEJ; Društvo okoljskih novinarjev)*.

V nadaljevanju sledi krajša predstavitev vsebine, ki jo v tujini zajema izraz okoljsko novinarstvo, ter delovanja nekaterih izobraževalnih ustanov in organizacij okoljskih novinarjev. Zaradi pomanjkanja dostopne relevantne literature se bomo pri tem opirali na le dve knjižni monografiji, in sicer: *Media, Culture and the Environment*

⁴⁸ Pri iskanju izvirnih slovenskih ali v slovenski jezik prevedenih tujih sekundarnih virov s pomočjo vzajemne bibliografsko-kataložne baze podatkov *COBIB.SI* in internetnih iskalnikov *Google*, *Yahoo* in *Najdi.si* smo uporabili ključno besedno zvezo *okoljsko novinarstvo*, kombinacije besed *okolje* in *novinarstvo*, *narava* in *novinarstvo*, *okoljska etika* in *novinarstvo* ipd.

⁴⁹ Ob tem je dokaj verjetna domneva, da so se narava in/ali njeni posamezni deli že prej pojavljali v vsebinah množičnih medijev, vendar ne v kontekstu pozivanja k varovanju našega življenjskega okolja, ampak predvsem kot vir materialnega in duhovnega blagostanja človeštva.

⁵⁰ Pogosto se tema narave oziroma okolja obravnava skupaj z gospodarstvom, politiko, tudi biologijo.

(1997) britanske avtorice Alison Anderson⁵¹ in *Green Ink: An Introduction to Environmental Journalism* (1998) Američana Michaela Froma⁵², poleg tega pa še na več internetnih virov oziroma spletnih strani organizacij, ki jih bomo imenovali sproti.

4.1 Definicije okoljskega novinarstva

Okoljsko novinarstvo je ena izmed oblik t. i. *okoljskega sporočanja* (*environmental communication*), ki vključuje tudi druge načine ubesedovanja narave oziroma okolja, in sicer: literarni, filozofski, sociološki in znanstveni način. Preprosta definicija okoljsko novinarstvo označuje kot zbiranje, preverjanje in razširjanje informacij o nečloveškem svetu, ki ga z ljudmi neizogibno povezuje medsebojno srečevanje in vplivanje. (Wikipedia, the free encyclopedia 2007)⁵³

Za okoljsko novinarstvo je značilen širok razpon tem, ki jih ubeseduje. Med njimi so: onesnaževanje, biotska raznovrstnost, zgodovina narave, globalno segrevanje, pesticidi, spremembe podnebja, okoljska zakonodaja in politika, umetna gnojila, življenje v divjini, varovanje okolja itd. Po mnenju Andersonove (1997: 1) so najodmevnejše teme okoljskega novinarstva globalno segrevanje (pojav tople grede), tanjšanje ozonske plasti, onesnaževanje zraka in vode, jedrska energija, ravnanje z odpadki, ohranjanje narave in blaginja živali, teme, povezane s proizvodnjo hrane in širša vprašanja o razdelitvi in uporabi naravnih virov.

V zvezi z *načinom* pisanja o zgoraj naštetih okoljskih temah obstajata znotraj skupnosti okoljskih novinarjev vsaj dve različni stališči. Medtem ko del novinarjev (tudi člani že omenjenega SEJ-a na čelu z njenim ustanovnim predsednikom Jimom Detjenom) brezkompromisno zagovarja nujnost *objektivnega*⁵⁴ poročanja o okolju,

⁵¹ Po nam dostopnih podatkih gre za edino publikacijo v angleškem jeziku, ki se (posredno) ukvarja z okoljskim novinarstvom in jo je mogoče dobiti v slovenskih knjižnicah, natančneje v *Osrednji družboslovni knjižnici Jožeta Goričarja Fakultete za družbene vede* v Ljubljani.

⁵² Delo smo prek medknjižnične izposoje, ki jo omogoča ljubljanska *Narodna in univerzitetna knjižnica*, pridobili iz Velike Britanije.

⁵³ Ob tem poudarjamo, da se zavedamo tveganosti in pogojnosti uporabe navedenega spletnega vira glede na obstoječo možnost netočnosti in nekredibilnosti navedenih informacij. Zaradi tega zavedanja smo navedeni vir (in vse ostale internetne vire, ki jih bomo navajali v nadaljevanju) uporabljali s posebno previdnostjo in tehtno presojo glede na druge informacije in dejstva, ki smo jih pridobili v sekundarnih virih oziroma z lastno analizo primarnih virov, ki jo objavljamo v nadaljevanju. Zavedamo se, da je uporaba internetnih virov, zaradi njihove težke sledljivosti in preverljivosti v znanstvenih besedilih nezaželena, a jo v tem primeru utemeljujemo tudi s perečim pomanjkanjem relevantne domače in tuje literature o obravnavani temi.

⁵⁴ Erjavčeva (1999: 43–5) opozarja, da ima objektivnost – odkar je bila prepoznana kot ključna novinarska norma – tako goreče zagovornike kot kritike. Medtem ko prvi v normi objektivnosti vidijo

drugi verjamejo v t. i. *zagovorniško* (*environmental advocacy*) okoljsko novinarstvo. Zanj je značilna osebna zavzetost za spoštovanje in varovanje narave ter jasna stališča, ki neposredno nagovarjajo javnost k biocentričnemu pogledu na svet in odgovornemu obnašanju do okolja – toda nikakor ne na račun neresnični podatkov in enostranskega predstavljanja okoljskih tem. (Wikipedia, the free encyclopedia 2007) Ena od osrednjih osebnosti te skupine novinarjev je Michael From, ki okoljsko novinarstvo definira (1998: IX–X) kot »pisanje z namenom«, ki javnost informira z »zanesljivimi in točnimi podatki«. Od novinarjev zahteva razumevanje narave in vloge množičnih medijev v družbi, sposobnost natančnega raziskovanja ter točnega in jasnega poročanja. Ne gre le za to, da novinarji »znajo pisati«, ampak morajo spoznati tudi »moč čustev in metaforičnega izražanja« ter imeti vedno v mislih »celoto« okoljske tematike.

4.2 Organizacije okoljskega novinarstva po svetu

Prve začetke okoljskega novinarstva lahko povežemo z nastankom širših ekoloških gibanj v 70. letih 20. stoletja, ko so mediji postopoma sledili in tudi že začeli ustvarjati javni interes za okoljske teme, medtem ko je prvo formalno združenje – *SEJ*, nastalo šele leta 1990 v Združenih državah Amerike (Wikipedia, the free encyclopedia 2007). Gre za neprofitno organizacijo novinarjev, ki pokrivajo okolje, z več kot tisoč člani (novinarji, profesorji in študenti) iz Združenih držav Amerike, Kanade in okrog 30 drugih držav. Svoje poslanstvo – »boljše javno razumevanje okoljskih tem prek izboljšanja kakovosti, točnosti in odmevnosti okoljskega poročanja« – uresničujejo z organizacijo letnih konferenc, pripravo tiskanih in elektronskih publikacij, izobraževanjem in nagrajevanjem. Vse dejavnosti *SEJ*-a družijo skupni cilji, in sicer: 1. močna in trdno povezana skupnost okoljskih novinarjev in urednikov, 2. čim pogostejše in boljše pokrivanje življenjsko pomembnih okoljskih tem, 3. povečanje števila okoljskih novinarjev v uredništvih različnih medijskih hiš, 4. povečanje možnosti uporabe različnih virov informacij in razvoj izobraževanj novinarjev in urednikov, ki pokrivajo okolje, in, nenazadnje, 5. dvig zavedanja pomembnosti okoljskih tem in

metodo in način predstavitve informacij, jo razumejo kot preverljiv znanstveni postopek ter obenem kot temelj etičnega delovanja novinarjev (1999: 43), njeni kritiki trdijo, da objektivnega poročanja ni mogoče doseči. Objektivni svet, ki bi se ga dalo reflektirati, namreč ne obstaja, zato objektivnost ostaja nad novinarjevimi zmožnostmi dojemanja – vsak korak novinarskega dela je subjektiven, kar razbija iluzijo o novinarju kot objektivnem posredovalcu informacij. Vse, kar lahko novinar stori za svojo kredibilnost, je približevanje normi objektivnosti s točnostjo objavljenih dejstev, ki jo doseže z nenehnim preiskovanjem in preverjanjem informacij.

poročanja o njih med uredniki, založniki in drugimi vodilnimi medijskimi osebami. (Society of Environmental Journalists 2007)

Podobne cilje zasleduje tudi *International Federation of Environmental Journalists (IFEJ; Mednarodna zveza okoljskih novinarjev)*, ki so jo leta 1993 na pobudo francoskih in nemških kolegov v Dresdnu ustanovili novinarji iz 28 držav. Danes je z *IFEJ*-em povezanih okrog 7500 okoljskih novinarjev iz 117 držav, ki se srečujejo na letnih konferencah po vsem svetu. *IFEJ* si prek informacijske podpore in izobraževanja svojih članov prizadeva za to, da bi svetovna javnost bolje razumela okolje in načela trajnostnega razvoja⁵⁵, in pri tem izpolnjuje naslednje konkretne cilje: 1. združevanje posameznih in na nacionalni ravni združenih okoljskih novinarjev, 2. pomoč pri vzpostavljanju organizacij okoljskih novinarjev v tistih delih sveta, kjer teh še ni, 3. pomoč tistim novinarjem, ki so zaradi poročanja o okoljskih temah žrtve pritiskov, 4. sodelovanje s podobnimi združenji, organizacija izobraževanja in priprava ter izdajanje publikacij o okolju in novinarskem pisanju o njem. (International Federation of Environmental Journalists 2007)

Kot že omenjamo zgoraj, se *SEJ* in *IFEJ* med drugim ukvarjata tudi z izobraževanjem študentov, profesorjev, novinarjev in urednikov različnih medijev, ki pokrivajo okoljske teme. Poleg teh pa v Združenih državah Amerike deluje tudi več samostojnih visokošolskih oziroma univerzitetnih institucij, ki študentom poleg splošnih novinarskih veščin nudijo dodatna znanja o pokrivanju narave oziroma okolja. Najuglednejše študijske programe izvajajo *Center for Environmental Journalism* (ustanovljen leta 1992 v zvezni državi Kolorado) (Center for Environmental Journalism 2007), *The Knight Center for Environmental Journalism* (ustanovljen leta 1994 v Michiganu) (Knight Center for Environmental Journalists 2007)) in *Metcalf Institute for Marine & Environmental Reporting* (ustanovljen leta 1997, Rhode Island) (Metcalf Institute for Marine and Environmental Reporting Home Page 2007) ter najstarejši med

⁵⁵ Izvorno *sustainable development* – politična operacionalizacija (Pličanič 1999: 307) okoljsko-antropocentrične konstrukcije in etike narave, za katero je ključno, da so med seboj uravnotežena in enakovredna naslednja področja: 1. človekove potrebe, 2. okoljske omejitve, 3. gospodarsko-socialna varnost in 4. medgeneracijska pravičnost (odgovornost) (Plut 2005: 7). Kos (2004: 49) opozarja na dejstvo, da se danes skoraj vsi razvojni dokumenti in razmišljanja sklicujejo na trajnostna načela in cilje, ne da bi te podrobneje opredeljevala: »/trajnostni razvoj je postal nekakšna magična beseda, celo nekakšen 'postmoderni' zarotitveni obrazec«. Predlaga opazovanje trajnostnega razvoja na treh ravneh: na analitični, normativni in strateški. »Na izhodišči analitični ravni empirično merimo okoljske posledice produkcije in reprodukcije sodobnih družb. /.../ Na normativni ravni presojamo 'razdaljo' med analitičnimi ugotovitvami in družbenimi odzivi nanje.« Strateško delovanje pa mora biti »prilagojeno raznovrstnim pogojem na vseh ravneh od lokalne do globalne.«

njimi: *Science, Health and Environmental Reporting* (Department of Journalism at New York University 2007), ki ga že od leta 1982 izvajajo na newyorški univerzi.

4.3 Mesto okoljske etike v novinarski etiki

Naslovna tema pričujočega diplomskega dela je *okoljska etika* v novinarskem diskurzu, v uvodu predpostavljamo okoljsko etiko kot podstavo (oziroma eno izmed podstav) okoljskega novinarstva – toda v tem (četrtem) poglavju je bilo doslej o njej le malo zapisanega. Razlog za to je preprost: kljub nasprotnim pričakovanjem, v temelju okoljskega novinarstva nismo našli okoljske etike kot ideološke osnove praktičnega delovanja novinarjev, ki pišejo o okolju. Poslanstva in cilji zgornjih organizacij sledijo izključno praktičnim ciljem (razvoj okoljskega novinarstva, varovanje okolja je pogojeno s človekovimi potrebami in blagostanjem itd.). Pri zavzemanju za razrešitev ekoloških problemov ostajajo na ravni trenutne vzročno-posledičnosti⁵⁶, brez poglobljanja v srž problematike neobstoja etičnih omejitev ljudi v razmerju do narave »gromoglasniško terjajo« (Ošlaj 2000: 12) učinkovite rešitve.

Glede na to, da t. i. *zagovorniška* smer okoljskega novinarstva vključuje osebno zavzetost za spoštljivo ravnanje z naravo in biocentrični pogled na svet, smo si obetali etično podlago vsaj tega prepričanja – a tudi tokrat ostali (skoraj) praznih rok. Michael From kot pomemben predstavnik smeri namreč temu nameni v skoraj dvesto strani dolgem *Uvodu v okoljsko novinarstvo*⁵⁷ (*Green Ink: An Introduction to Environmental Journalism*) le malo pozornosti. Prepričan je, da poznavanje zgodovine novinarstva in narave na eni ter *filozofije in etike* na drugi strani pripomore k širše zastavljenemu pristopu pokrivanja posameznih ekoloških vprašanj; toda te *etike* ne poimenuje in namesto njene razlage ponudi le opis: gre za »ljubezen do zemlje in neba« (1988: 94), ki botruje varovanju narave, predvsem divjine.

Toda: nazadnje smo tudi v – sprva popolnoma neuspešnem – iskanju okoljske etike med idejnimi temelji okoljskega novinarstva naleteli na edinstveno izjemo, in sicer na *Society of Environmental Journalists – Nepal* (*SEJ Nepal; Zveza okoljskih*

⁵⁶ Navajamo hipotetičen primer: novinar raziskuje problem kemične tovarne, ki izpušča v reko toksične odplake, ki ogrožajo ljudi – rešitev, ki jo novinar ponudi, je preprosto odprava nastale škode in naknadna zakonska prepoved oziroma poostren nadzor ali visoka zagrožena kazen.

⁵⁷ Fromov tekst je izrazito praktičen; gre za učbenik, ki skuša študente usmerjati pri iskanju originalnih okoljskih zgodb, zanesljivih virov, zaposlitve itd.

novinarjev Nepal), ki na naslovnici domače spletne strani izrecno ponuja zgoščeno predstavitev okoljskoetične misli in osem etičnih smernic okoljskih novinarjev:

1. širjenje mednarodnih, regionalnih, nacionalnih in lokalnih okoljskih informacij,
2. širjenje znanja o pravici do zdravja prek elektronskih in tiskanih medijev,
3. spodbujanje ljudi k varovanju okolja,
4. skrb za ekološko ravnovesje in biološko raznovrstnost; izogibanje negativnim vplivom s strani gospodarskih in političnih lobijev,
5. prizadevanje za večjo verodostojnost objavljenega z uporabo fotografij, zvočnih, slikovnih in drugih dokumentov,
6. zagotavljanje z okoljem povezanih informacij zainteresiranim javnostim,
7. zaščita posameznikov pred škodo, povezano z okoljem,
8. spoštovanje načela uravnoveženega poročanja. (SEJ-Nepal – Society of Environmental Journalists-Nepal 2007)

4.3.1 Osebna odgovornost novinarja – le za ljudi ali tudi za naravo?

Ugotavljamo, da je zgoraj predstavljen primer vključitve nekaterih smernic okoljske etike v koncept okoljskega novinarstva sicer izjemen⁵⁸, a zaradi lokalno usmerjenega delovanja nepalske organizacije tudi nevpliven. Pregled stališč in delovanja *SEJ*-a, *IFEJ*-a, izobraževalnih institucij okoljskih novinarjev ter dostopnih tiskanih virov kaže na prevladujočo odsotnost poznavanja in spoštovanja okoljskoetične misli.

Kljub ovrženi tezi, da je okoljska etika eden najpomembnejših temeljev okoljskega novinarstva, vztrajamo, da bi morali tisti novinarji, ki pokrivajo naravo in okolje, poleg bolj ali manj uveljavljenih načel novinarske etike poznati in upoštevati tudi temeljne norme okoljske etike – seveda v okviru prizadevanja za udejanjanje norm objektivnosti in ločevalnosti⁵⁹. Vprašanje, ki si ga bomo v zvezi s tem najprej zastavili, je naslednje: zakaj okoljska etika (še) ni del novinarske etike? Menimo, da daje delni

⁵⁸ Gre namreč za poskus oblikovanja in zapisa *posebne* etike tistih novinarjev, ki pokrivajo naravo in okolje, za katerega menimo, da se je lahko zgodil le na podlagi predhodnega spoznanja, da okoljsko novinarstvo kot etično omejitev svojega delovanja zahteva nekakšno sintezo načel novinarske in (vsaj temeljnih) načel okoljske etike.

⁵⁹ Kot ju kritično opredeljuje Erjavčeva (1999: 40–8).

odgovor nanj naslednje Lambethovo (1997: 37) razmišljanje o pričakovanjih, ki bi jih moral izpolnjevati sistem časnikarske etike:

Predvsem bi moral obsegati **vrednote judovsko-krščanske in klasične grške civilizacije**. Časnikarstvo ni od vsega odtrgan posel. Spočeto v renesansi, rojeno v času **razsvetljenstva** in do krepkega zdravja vzrejeno v času sodobnega zahodnega časnikarstva je podedovalo zapuščino širše družbe: načela resničnosti, pravice, svobode, **humanizma** in individualne odgovornosti. (Poudarila T. H.)

Zgoraj poudarjeni izvori za oblikovanje novinarske etike so namreč tako rekoč identični bistvenim religiozno-filozofskim utemeljitvam antropocentrizma⁶⁰ kot prevladujoče tradicije, po kateri je človek mera vseh stvari, za katero je značilna popolna izključitev žive in nežive narave iz moralne skupnosti ter posledično njeno neomejeno izkoriščanje. Ker novinarstvo (ne le časopisno) res ni *od vsega odtrgan posel*, je razumljivo, da se ga – v primerjavi z večtisočletno prevlado antropocentrizma – relativno nova in slabo poznana okoljskoetična misel še ni pomembneje dotaknila. Tako se pri aktualnih opredelitvah novinarstva poudarja izključno njegova uveljavljena *družbena* vloga; Splichal (2000: 48) na primer piše, da grški »izraz za novinarstvo 'pisanje za/o ljudstvu' torej poudarja družbeno bistvo novinarstva, ki je v odnosu do ljudstva, ne pa do posebnega sloja ali do narave«.

Polerjeva (2005: 191) poudarja, da ima novinar »kot predstavnik svoje profesije izjemno moč. Karkoli kot nosilec te moči – svobode in odgovornosti – počne, mora početi odgovorno«. Zato se nam zdi smiselno, da novinarstvo v času, ko okrog 2500 znanstvenikov iz več kot sto držav, združenih v *Mednarodni skupini OZN o podnebnih spremembah*, v nedavno objavljenem poročilu piše, da je človek z najmanj 90-odstotno verjetnostjo odgovoren za podnebne spremembe (S. I. 2007: 1), na novo (etično) opredeli svoj odnos tudi do okolja in narave.

Razlog za to se nam med drugim kaže v *temeljni drži odgovornosti*⁶¹ kot etičnem temelju postmodernega novinarstva, ki ga predlaga Polerjeva (2000: 71, 2005: 192) in po katerem je posameznik etičen toliko, kolikor je pripravljen sprejeti subjektivno odgovornost za *osebo*. Implicitna predpostavka sprejemanja subjektivne odgovornosti novinarja za osebo je njena eksistenca. Prav eksistenca posameznikov pa, kot opozarja

⁶⁰ Glej podpoglavje 3.2.1 *Narava v okvirih antropocentrične filozofske in judovsko-krščanske tradicije*.

⁶¹ Glej podpoglavje 2.1.1 *Etika postmodernega novinarstva – etika osebnosti*.

Ošlaj (2000: 9–11), danes ni več sama po sebi umevna. Človek namreč prvič v vsej svoji zgodovini razpolaga s tehnično silo in znanjem, s katerima lahko uniči vso naravo, vključno s samim seboj. Proces pravzaprav že poteka – zaradi odsotnosti vsakršnih etičnih norm, ki bi urejale naš odnos do narave, se človeštvo že stoletja igra brezobzirnega egoističnega izkoriščevalca, ki se ne glede na posledice vedno bolj širi na račun drugih in uničuje vse, kar mu stoji na poti. Za preživetje celote bivajočega v tem trenutku torej ni odločilno to, v kakšnem odnosu bo človek do samega sebe ali do soljudi, pač pa naš odnos do narave⁶². Če želimo preživeti, nas mora odslej tudi *narava* nagovarjati kot etične subjekte. Ali kot prepričljivo trdi Ošlaj (2000: 12): »*Biofil* je predpostavka *filantropa* in ne obratno.« Če želi slednji sploh še kaj ljubiti, mora prenesti poudarek na naravo in vanjo usmeriti »strahospoštuječi ter odgovorni pogled«.

Seveda se nam postavlja vprašanje, ali je v *surovem času medijev*⁶³ sploh smiselno razširjati novinarsko etiko z novimi načeli, ko pa se niti obstoječa zaradi različnih razlogov ne spoštujejo. Skupaj z Ošlajem (2000: 12) »/t/rдно verjamemo, da bi drugačen odnos do narave lahko vzpodbudil redefinicijo subjektivnosti človeka /torej tudi novinarja, op. a./ ter naposled pozitivno obogatil tudi tisto«, kar tukaj začasno postavljamo v oklepaj – »človeškost človeka, njegovo samooblikujočo kulturno-etično rast«.

⁶² Prav neetičnost tega odnosa je človeštvo (med drugim) pahnila v trenutno ekološko krizo.

⁶³ V času, ko »novinarska etika na videz doživlja razcvet«, v praksi pa izginja; ko »/š/tevilni novinarji dvomijo o tem, da imajo v razmerah, ko medijem vladajo tržne zakonitosti, možnost odločitve za etično izvajanje svojega poklica« in ko so »/z/zahteve po odgovornosti pogosto razumljene kot ogrožanje novinarske neodvisnosti«. (Poler Kovačič 2003: 15–6)

5. ANALIZA NOVINARSKIH PRISPEVKOV

Kot smo zapisali v uvodu, je osrednji namen tega poglavja z jezikovno analizo novinarskega diskurza odgovoriti na raziskovalno vprašanje, ki se glasi:

Ali se v novinarskih prispevkih štirih dnevnih časopisov (*Dela*, *Dnevnika*, *Slovenskih novic* in *Direkta*), v katerih imajo osrednjo ali eno od osrednjih vlog naravne entitete (živali, rastline, prst, voda itd.), le-tem pripisuje bodisi antropocentrična instrumentalna bodisi biocentrična avtonomna vrednost?

Analizirali smo torej dnevnočasopisno novinarsko pisanje o naravi in okolju, pri čemer nas je zanimala morebitna prisotnost ali odsotnost temeljnih načel antropocentrične in biocentrične okoljske etike, kot se kaže(ta) na mikroravni besed, besednih zvez in stavkov ter na makroravni pomena besedila kot celote. Pregledali smo novinarske prispevke naštetih štirih dnevnikov od 1. do 9. 2. 2007 (sedem izvodov vsakega časnika, ki so izšli med tednom, brez prilog), v katerih imajo osrednjo ali eno od srednjih vlog naravne entitete.

5.1 Prostor, ki ga dnevniki namenjajo novinarskim prispevkom o naravnih entitetah

Preden bomo s semantično analizo novinarskega diskurza poskušali dokazati prisotnost oziroma odsotnost prvin bodisi antropocentrične bodisi biocentrične etike v novinarskih besedilih štirih slovenskih dnevnikov, nas bo zanimalo, koliko prostora je bilo v izbranem časovnem obdobju v *Delu*, *Dnevniku*, *Slovenskih novicah* in *Direktu* namenjenega naravi in okolju⁶⁴.

V vsaki od spodnjih preglednih tabel (tabele 5.1, 5.2, 5.3 in 5.4) smo združili naslednje podatke za vsakega od analiziranih dnevnikov v izbranem časovnem obdobju: datum izida analiziranih izdaj; paginalne naslove; število novinarskih prispevkov o naravnih entitetah, ki so bili objavljeni pod vsakim paginalnim naslovom; skupno število novinarskih prispevkov o naravnih entitetah, ki so bili objavljeni v vsaki izdaji; skupno število novinarskih prispevkov o naravnih entitetah, ki so bili objavljeni v vseh

⁶⁴ Gre za vprašanje, ki ga je z večjo mero (samo)kritike mogoče zastaviti tudi drugače: *Kako relevantna je pravzaprav naša analiza?* oziroma *Ali so naravne entitete v dnevnem časopisju le obrobna tema ali si zaradi pogostega pojavljanja zaslužijo povečano pozornost raziskovalcev novinarskega diskurza?*

izdajah dnevnika v izbranem časovnem obdobju; skupno število strani vsake izdaje in skupno število strani vseh izdaj dnevnika v izbranem časovnem obdobju, ter odstotek prostora, ki je bil namenjen prispevkom o naravnih entitetah v vsaki posamezni izdaji dnevnika in v vseh izdajah dnevnika v izbranem časovnem obdobju⁶⁵.

Tabela 5.1: Prostor, ki je v Delu namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah

DELO								
datum izida / paginalni naslovi	1. 2. 2007	2. 2. 2007	3. 2. 2007	5. 2. 2007	6. 2. 2007	7. 2. 2007	9. 2. 2007	SKUPAJ
<i>Naslovna stran</i>	1		1	1	1			4
<i>Dogodki dneva</i>				1		1	1	3
<i>Mnenja</i>		1			1			2
<i>Iz naših krajev</i>			1		1	1		3
<i>Kronika</i>			1					1
<i>Svet</i>				1				1
<i>Gospodarstvo</i>								
<i>Kultura</i>								
<i>Panorama</i>		2						2
<i>Znanost</i>	3						1	4
<i>Šport</i>								
<i>Zadnja stran</i>	1		1		1	1		4
SKUPAJ	5	3	4	3	4	3	2	24
število strani	28	32	32	24	24	28	28	196
prostor, namenjen prispevkom o naravnih entitetah	2,38 %	1,01 %	1,30 %	1,70 %	1,19 %	2,12 %	1,71 %	11, 41%

V izbranem časovnem obdobju je bilo v *Delu* objavljenih 24 ali glede na prostor 11,41 odstotkov takih prispevkov, ki so ubesedovali naravo ali njene posamezne entitete. Glede na število prispevkov je bilo najmanj prispevkov o naravi objavljenih v petek, 9. 2. 2007, in sicer dva, največ pa v soboto, 3. 2. 2007, in v torek, 6. 2. 2007, in sicer v vsaki izdaji štirje prispevki. Glede na odstotek prostora je bilo novinarskim prispevkom o naravi največ, 2,38 odstotka prostora namenjenega v četrtek, 1. 2. 2007, najmanj, 1,01 odstotka prostora pa v petek, 2. 2. 2007. Največ novinarskih prispevkov o naravi je bilo objavljenih na straneh z naslednjimi paginalnimi naslovi: *Naslovna stran*, *Znanost* in *Zadnja stran*, in sicer pod vsakim paginalnim naslovom štirje prispevki. Po en prispevek je bil objavljen pod paginalnima naslovoma *Kronika* in *Svet*, medtem ko

⁶⁵ Odstotek prostora smo izračunali tako, da smo izmerili dimenzije vsakega obravnavanega prispevka in izračunali odstotek površine, ki jo posamezen prispevek pokriva na določeni strani oziroma v določeni izdaji. Ob tem poudarjamo, da nas je zanimal odstotek površine, ki jo posamezen prispevek pokriva, in ne obseg vsebine (število znakov) posameznega prispevka.

pod paginalnimi naslovi *Gospodarstvo*, *Kultura* in *Šport* razumljivo nismo našli nobenega novinarskega prispevka o naravi.

Tabela 5.2: Prostor, ki je v Dnevniku namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah

DNEVNIK								
datum izida / paginalni naslovi	1. 2. 2007	2. 2. 2007	3. 2. 2007	5. 2. 2007	6. 2. 2007	7. 2. 2007	9. 2. 2007	SKUPAJ
<i>Naslovna stran</i>	1	2		1				4
<i>V središču pozornosti</i>	1	1				1		3
<i>Stališča & odmevi</i>	1							1
<i>Svet</i>	1			1				2
<i>Slovenija</i>	1	1			2		1	5
<i>Ljubljana in okolica</i>		3						3
<i>Zdravje</i>								
<i>Kultura</i>								
<i>Magazin</i>								
<i>Kronika</i>								
<i>Zadnja</i>						1		1
SKUPAJ	5	7	0	2	2	2	1	19
število strani	36	40	36	32	36	36	32	284
prostor, namenjen prispevkom o naravnih entitetah	4,63 %	9,61 %	0 %	2,10 %	1,06 %	1,34 %	0,37 %	19,11 %

V *Dnevniku* je v izbranem časovnem obdobju 19 ali glede na prostor 19,11 odstotkov prispevkov ubesedovalo naravo ali njene posamezne entitete. Največ prispevkov o naravi, in sicer sedem, je bilo objavljenih v petek, 2. 2. 2007, medtem ko naslednji dan, v sredo, 3. 2. 2007, nismo našli nobenega prispevka, ki bi bil posvečen naravi. Tudi glede na odstotek je bilo novinarskim prispevkom o naravi namenjenega največ prostora v petek, 2. 2. 2008, in sicer kar 9,61 odstotkov, najmanj pa prav tako v sredo, 3. 2. 2007, in sicer 0 odstotkov. Največ, pet novinarskih prispevkov o naravi smo našli na straneh s paginalnim naslovom *Slovenija*, po en prispevek o naravi je bilo objavljen na straneh s paginalnima naslovoma *Stališča & odmevi* in *Zadnja*, na straneh s paginalnimi naslovi *Zdravje*, *Kultura*, *Magazin* in *Kronika* pa v izbranem časovnem obdobju ni bil objavljen noben novinarski prispevek o naravi ali posameznih naravnih entitetah.

Tabela 5.3: Prostor, ki je v Slovenskih novicah namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah

SLOVENSKE NOVICE								
datum izida / paginalni naslovi	1. 2. 2007	2. 2. 2007	3. 2. 2007	5. 2. 2007	6. 2. 2007	7. 2. 2007	9. 2. 2007	SKUPAJ
<i>Naslovna stran</i>	1		1					2
<i>Druga plat</i>								
<i>Dan v novicah</i>	1	1	1					3
<i>Peta stran neba</i>								
<i>365 stopinj</i>	1			1	1	2		4
<i>Črni scenarij</i>								
<i>Lajf</i>								
<i>Življenje v objektivu</i>		1						1
<i>Time out</i>								
<i>Pekel, novice, nebesa</i>	2	1						2
<i>Fama morgana</i>		1						1
<i>Specialni afekti</i>								
<i>Na prvi pogled</i>								
<i>À la carte</i>								
<i>Danes na kavču</i>								
<i>Jutri je nov dan</i>		1		1		1		3
SKUPAJ	5	5	2	2	1	3	0	16
število strani	32	32	32	32	24	24	32	208
prostor, namenjen prispevkom o naravnih entitetah	7,65 %	7,47 %	3,62 %	0,86 %	0,09 %	1,39 %	0 %	21,08 %

V izbranem časovnem obdobju je bilo v *Slovenskih novicah* objavljenih 16 ali glede na prostor 21,08 odstotkov prispevkov, v katerih je imela narava osrednje mesto. Glede na število in odstotek prostora je bilo največ prispevkov o naravi objavljenih v četrtek, 1. 2. 2007, in sicer pet prispevkov ali 7,65 odstotkov prostora, ter v petek, 2. 2. 2007, in sicer pet prispevkov ali 7,47 odstotkov prostora. V torek, 6. 2. 2007, je bil objavljen en sam novinarski prispevek o naravi, kateremu je bilo namenjenega 0,09 odstotka prostora, medtem ko v petek, 9. 2. 2007, nismo v *Slovenskih novicah* našli nobenega tovrstnega prispevka. Največ, štiri novinarski prispevki so bili objavljeni pod paginalnim naslovom *365 stopinj*, po en prispevek je bil objavljen pod paginalnima naslovoma *Življenje v objektivu* in *Fama morgana*, medtem ko na straneh s paginalnimi naslovi *Druga plat*, *Peta stran neba*, *Črni scenarij*, *Lajf*, *Time out*, *Specialni afekti*, *Na prvi pogled*, *A la carte* in *Danes na kavču* nismo našli nobenega novinarskega prispevka o naravnih entitetah.

Tabela 5.4: Prostor, ki je v Direktu namenjen novinarskim prispevkom o naravnih entitetah

DIREKT								
datum izida / paginalni naslovi	1. 2. 2007	2. 2. 2007	3. 2. 2007	5. 2. 2007	6. 2. 2007	7. 2. 2007	9. 2. 2007	SKUPAJ
<i>Naslovna stran</i>								
<i>Moja dežela</i>					1	1		2
<i>Brez meja</i>								
<i>Črna kronika</i>	1							1
<i>Bazar</i>				2	2			4
<i>Bulevar</i>								
<i>Kulturni cmok</i>								
<i>Info</i>			1					1
<i>Favoriti</i>								
<i>Zadnja stran</i>		1	1					2
SKUPAJ	1	1	2	2	3	1	0	10
število strani	16	16	16	16	16	16	16	112
prostor, namenjen prispevkom o naravnih entitetah	0,83 %	0,37 %	1,03 %	1,81 %	2,93 %	0,31 %	0 %	7,28 %

V dnevniku *Direkt* je bilo v izbranem časovnem objavljenih 10 ali glede na prostor 7,28 odstotkov novinarskih prispevkov, ki so ubesedovali naravo. V petek, 9. 2. 2007, nismo našli nobenega prispevka o naravi, sicer pa je bilo glede na število prispevkov o naravi in odstotek prostora, ki jim je bil namenjen, najmanj objavljenih v četrtek, 1. 2. 2007, petek, 2. 2. 2007, in v sredo, 7. 2. 2007, in sicer po en prispevek v vsaki izdaji ali 0,83, 0,37 in 0,31 odstotka. Največ, in sicer trije prispevki o naravi so bili v *Direktu* objavljeni v torek, 6. 2. 2008, prav tako je bil v tej izdaji naravi posvečen največji odstotek prostora, in sicer 2,93 odstotka. Največ, štirje novinarski prispevki o naravi so bili objavljeni pod paginalnim naslovom *Bazar*, po en prispevek je bil objavljen pod paginalnima naslovoma *Kronika* in *Svet*, med tem ko pod paginalnimima naslovoma *Črna kronika* in *Info*, medtem ko na naslovni strani in na straneh s paginalnimi naslovi *Brez meja*, *Bulevar*, *Kulturni cmok* in *Favoriti* v izbranem obdobju nismo našli nobenega novinarskega besedila o naravi ali posameznih naravnih entitetah.

Na podlagi zgornje analize ugotavljamo, so v izbranem obdobju naravi oziroma posameznim entitetam največ prostora namenili v *Slovenskih novicah*, in sicer kar 21,08 odstotkov prostora, sledil je *Dnevnik* z 19,11 odstotki, *Delo* z 11,41 odstotki in nazadnje še *Direkt* s 7,28 odstotki prostora, namenjenega novinarskim besedilom o naravi. Poleg tega izpostavljamo podatek, da smo večje ali manjše število tovrstnih novinarskih

besedil našli tako na naslovni kot na zadnji strani *Dela* (štiri besedila na naslovni in štiri na zadnji strani), *Dnevnika* (štiri besedila na naslovni in eno na zadnji strani) in *Slovenskih novic* (dve besedili na naslovni in tri na zadnji strani), medtem ko smo v *Direktu* našli dve besedili na zadnji strani, a nobenega besedila na prvi strani. Glede na relativno pogosto prisotnost novinarskih prispevkov o naravi na izpostavljenih prvi in zadnji strani lahko sklepamo, da so uredniki v obravnavanem obdobju okoljske teme prepoznali kot dovolj pomembne za bralce, da se jim nameni posebna pozornost.

5.2 Semantična in kratka žanrska analiza

Za izbrano časovno obdobje (1. do 9. 2. 2007) smo se odločili na podlagi predvidevanja, da je širša in novinarska javnost v tem času okolju in naravi posvečala nekoliko več pozornosti kot običajno. Gre namreč za specifično obdobje ob koncu izjemno mile zime, ki je v središče javnih debat naplavilo pereča vprašanja onesnaževanja okolja, globalnega segrevanja in drugih škodljivih vplivov civilizacije na naravo ter preprečevanja nadaljnjih in prilagajanja obstoječim podnebnim spremembam. Sklepali smo, da je povečano zanimanje za okolje (naravo) vplivalo tudi na večje število tistih prispevkov, ki ne vsebujejo bolj ali manj eksplicitne okoljevarstvene note, ampak se osredotočajo na dogajanja in stanja v zvezi z izbranimi naravnimi entitetami (posamezni predstavniki ali skupine rastlinskih in živalskih vrst, voda, zemlja ipd.). Čeprav vse našteje teme tuji teoretiki uvrščajo na področje zanimanja okoljskega novinarstva⁶⁶, smo novinarske prispevke s tovrstno vsebino v tokratni semantični analizi pustili ob strani in se osredotočili izključno na tiste prispevke, ki v osrednji ali v eni od osrednjih vlog ubesedujejo dogodke, dogajanja in stanja v zvezi s posameznimi naravnimi entitetami.

V semantično in kratko žanrsko analizo smo tako vključili deset novinarskih besedil iz *Dela*, osem iz *Dnevnika*, 19 besedil iz *Slovenskih novic* in deset iz *Direkta* – skupaj torej 47 novinarskih besedil. Kratka žanrska analiza⁶⁷ izbranih besedil je pokazala, da med tovrstnimi novinarskimi prispevki, objavljenimi v posameznih

⁶⁶ Glej podpoglavje 4.1 *Definicije okoljskega novinarstva*.

⁶⁷ Po Koširjevi (1988: 63) je časopisna novinarska besedila glede na dominantno funkcijo mogoče razdeliti na dve veliki skupini, in sicer: 1. žanri, ki udeležujejo informativno funkcijo, pripadajo informativni zvrsti; 2. udeleževanje interpretativne funkcije pa je tipično za interpretativno zvrst.

časopisih in skupno, močno prevladujejo informativni žanri, med njimi pa predvsem kratka in razširjena vest (Tabela 5.5).

Tabela 5.5: Žanrska analiza novinarskih prispevkov o naravnih entitetah v Delu, Dnevniku, Slovenskih novicah in Direktu

dnevnik / žanr oziroma zvrst	Delo	Dnevnik	Slovenske novice	Direkt	SKUPAJ
<i>kratka vest</i>	4	1	7	8	20
<i>razširjena vest</i>	1	5	4	2	12
<i>običajno poročilo</i>	0	0	1	0	1
<i>komentatorsko poročilo</i>	1	0	0	0	1
<i>reportersko poročilo</i>	0	1	4	0	5
<i>reporterska zgodba</i>	3	0	1	0	4
informativna zvrst	9	7	17	10	43
<i>članek z naslovne strani</i>	1	1	2	0	4
interpretativna zvrst	1	1	2	0	4
SKUPAJ	10	8	19	10	47

Norma novinarske objektivnosti od novinarjev zahteva, da so v informativnih žanrih distancirani od teme in da svojega mnenja eksplicitno ne vključujejo v besedilo. Menimo, da prevladujoča uporaba (in objava) informativnih besedil z dominantno informativno funkcijo zmanjšuje možnosti za ustrezno interpretacijo pojavov in dogodkov, ki naj bi bralcem ponudila širši kontekst. Na podlagi zgornje ugotovitve, da med novinarskimi prispevki o naravi močno prevladujejo informativni žanri, lahko pričakujemo, da avtorji v analiziranih besedilih ne bodo neposredno izražali bodisi antropocentričnih bodisi ekocentričnih stališč, ampak bo bodo ta le posredno prisotna.

Pri izvedbi semantične jezikovne analize novinarskih prispevkov, ki je potekala od mikroanalize pomena besed prek analize stavkov do makroanalize pomena besedil kot celote – vseskozi nas je zanimala prisotnost oziroma odsotnost bodisi antropocentrične bodisi biocentrične okoljske etike –, smo se osredotočili na dve skupini besedil glede na njihov resni oziroma tabloidni izvor (*Delo* in *Dnevnik, Slovenske novice* in *Direkt*).

5.2.1 Delo in Dnevnik

Tematski pregled analiziranih novinarskih prispevkov iz *Dela* in *Dnevnika* je pokazal, da so ti – z redkimi izjemami – osredotočeni na divje in domače živali. Najprej nas je zanimalo, katero besede so bile izbrane za njihovo poimenovanje. Izkazalo se je, da na tej ravni pisci navadno uporabljajo samostalnike brez konotacij – beremo lahko na primer o »pticah«, »medvedih«, »volkovih«, psih«, »konjih«, »puranih« itd. –, prek katerih bi bilo mogoče sklepati na sporočanje kakršnihkoli okoljskih vrednot.

Za nekoliko bolj plodno se je izkazala analiza eno- in večbesednih besedilnih sopomenk. Nevtralni »psi« so se v kratki vesti prelevili v človeku prijazne »domače ljubljence« in »štirinožce«. Namesto nevtralnih »medvedov« so v kratki vesti nastopale negativno konotirane (nevarne) »zveri«, medtem ko je bil »medved« v komentatorskem poročilu pozitivno opisan kot »kapitalni medved«, ki je »selektor lastne vrste in praviloma neproblematičen«. Nenazadnje pa so bile v kratki vesti nekatere »ptice« označene kot »tiste, ki so pomembne za varstvo narave« (Delo, 1. 2. 2007, kratka vest), zaradi česar lahko trdimo, da jim je bila pripisana avtonomna vrednost.

Pri iskanju odgovora na naše raziskovalno vprašanje pa se je za najuspešnejše izkazalo iskanje pomenov na ravni stavkov, povedi in celotnih besedil⁶⁸, v katerih se naravne entitete in njihova dejanja kažejo na naslednje možne načine:

1. kot moteče, nevarne in ogrožajoče za ljudi:

V četrtek popoldne in dolgo v noč je v enem izmed stanovanj /.../ lajal in cvilil še ne leto dni star pes, kar je dodobra vznemirilo stanovalce v hiši. (Delo, 3. 2. 2007, kratka vest)

Nekontrolirani prehodi italijanskih lovskih psov preko meje povzročajo veliko hude krvi pri rejcih drobnice ... (Dnevnik, 6. 2. 2007, razširjena vest)

Jama Ojstro znova terjala krvni davek. (Dnevnik, 7. 2. 2007, razširjena vest)

Zveri /medvedi, op. a./, ki navadno dremajo od oktobra do marca, zdaj hodijo v bližino bivališč in lahko napadejo tudi brez posebnega vzroka. (Delo, 9. 2. 2007, kratka vest)

⁶⁸ Čeprav gre tudi za analizo pomenov besedil kot celote, spodaj navajamo posamezne stavke iz novinarskih besedil, ki po našem mnenju dobro zaobjemajo pomen celotnih besedil.

2. kot prikupna bitja, ki človeku služijo, so mu v ponos ter ga razveseljujejo:

Policija si bo pomagala s psi, domačimi ljubljenci. (Delo, 2. 2. 2007, kratka vest)

..., tik pred dirko pa so slokim štirinožcem zasijale oči, lajež je bil vse bolj krepak, uzde so se napele in tisti s po šest in več psi so zdrveli tudi z do 40 kilometri na uro. (Dnevnik, 5. 2. , članek z naslovne strani)

Njuna turistična kmetija /.../ zdaj ponuja veliko aktivnosti in sprostitve v naravi, primerne predvsem za otroke. (Delo, 7. 2. 2007, reporterska zgodba)

Šest jahalnih konj pripravljenih na uk in izlete. (Delo, 7. 2. 2007, reporterska zgodba)

3. kot nemočne žrtve ljudi, ki odločajo o njihovem življenju in smrti:

Slovenska populacija rjavega medveda je leta 2006 plačala rekordno visok davek. /.../ Strokovnega argumenta za odstrel kapitalnih medvedov potemtakem ni. (Delo, 1. 2., komentatorsko poročilo)

Celo na tej zelo sodobni farmi, v kateri purani nimajo posebno veliko od kratkega trimesečnega življenja – stalno so nastanjeni v 22 orjaških nizkih lopah in stalno jedo – se dogaja, da poginejo zelo mladi zaradi nenevarnih vzrokov. /.../ Zato naj bi bili premladi, saj starost oziroma debelost, primerno za odhod v hladilnike samopostrežb, dosežejo v treh mesecih (v naravnih razmerah, ko jih ne pitajo kar naprej, jo dosežejo v šestih mesecih). (Dnevnik, 5. 2. 2007, reportersko poročilo)

Medvede bi razredčili. (Dnevnik, 7. 2. 2007, razširjena vest)

Na podlagi zgoraj zapisanih primerov diskurza Delovih in Dnevnikovih novinarjev o naravnih entitetah lahko podamo delni odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje. Jasno je, da sta prvi in drugi način ubesedovanja narave, ki sta najpogostejša, trdno zasidrana v antropocentrizmu, medtem ko tretji kritizira človekovo neomejeno gospodarjenje z drugimi živimi bitji. Toda, ali lahko na tej podlagi govorimo tudi o prisotnosti okoljske etike? Menimo, da je to sprejemljivo, saj navedeni odlomki

nečloveška bitja zaznavajo kot samostojne entitete, vredne dostojnega bivanja, ki bi jih morali zavarovati pred človeško brezobzirnostjo. Obenem pa na podlagi prebranega ni mogoče določiti (z izjemo primera »ptic, ki pomembne za varstvo narave«), kakšna vrednost (instrumentalna ali avtonomna) je živalim pripisana, zaradi česar tudi ni mogoče opredeliti, ali gre za implicitno prisotnost antropocentrične ali biocentrične etike.

5.2.2 Slovenske novice in Direkt

Pregled osrednjih tem analiziranih novinarskih besedil tabloidnih dnevnikov je pokazal, da se ta, podobno kot prispevki resnih dnevnikov, v veliki meri posvečajo živalim. Toda s pomembno razliko: če je prej v večini primerov šlo za skupine živali (na primer vlečni psi ali konji) ali vrste (medvedi, purani), v prispevkih iz *Slovenskih novic* in *Direkta* nastopajo posamezni »navadni« živalski predstavniki, ki jih je doletela »nenavadna« življenjska usoda in ki so občasno poimenovani z lastnimi imeni. Analiza besed in besednih zvez, s katerimi jih pisci označujejo, je pokazala na diametralno nasprotni sporočili – že na tej ravni namreč lahko razberemo njihovo negativno ali pozitivno vlogo. Prašiči so tako lahko »zelo inteligentne živali«, Glen je »simpatični ježek«, pes »človekov najboljši prijatelj«, račka je »prava medijska zvezda«, uspešen dirkalni konj pa »superkonj« in »zmagovalec«. Njim nasproti stojijo »lisica zvitorepka«, »orjaška orla«, »nepridipravi hlačači«.

Prave razsežnosti znanega tabloidnega črno-belega prikazovanja »slabih« in »dobrih«, ki je tokrat preneseno v živalski svet, se pokažejo pri makroanalizi pomenov, kjer najdemo:

1. prikupne živali, ki služijo ljudem in jih zabavajo⁶⁹:

Reks se pet dni ni premaknil od Kristanovega trupla, ... /.../ Povsem izčrpani Reks je planinca včeraj pripeljal do mrtvega gospodarja. (Slovenske novice, 1. 2. 2007, reportersko poročilo)

⁶⁹ Prosto po Deteli (1988: 1479) so živali v teh prispevkih predstavljene kot »evforično vitalistična, iracionalna dekoracija naših psihičnih procesov«, kot »azil za infantilni disneylandski sentimentalizem« (glej podglavje 3.3.3.2 *Okoljski biocentrizem in »globoka ekologija«*).

Račka Perky je onstran luže postala prava medijska zvezda, saj je kar trikrat ušla smrti. (Slovenske novice, 2. 2. 2007, kratka vest)

Zdaj so vsi (oddani psi in mačke, op. a.) v novih in toplih domovih, kjer razveseljujejo lastnike ter jim dajejo brezpogojno ljubezen. (Slovenske novice, 2. 2. 2007, reportersko poročilo)

Prašiči so sicer zelo inteligentne živali, hitro se učijo in pridobivajo nove izkušnje, ljudje pa jih imajo vse pogostejše doma kot hišne ljubljence. (Direkt, 2. 2. 2007, kratka vest)

Hotel Story Bridge v avstralskem Brisbanu že od leta 1982 organizira tekmovanje ščurkov, ki jih včasih spremlja tudi neverjetnih 5000 gledalcev. Udeleženci tekmovanja za pet avstralskih dolarjev kupijo ščurka ... (Direkt, 5. 2. 2007, kratka vest)

Prašiča v oblačilih, narejenih po meri ... sta se poročila pred več kot 400 gledalci. (Direkt, 6. 2. 2007, kratka vest)

Rekordni podvig je popestril s tem, da je prvih in zadnjih sto metrov prehopsal skupaj s tigrom. (Slovenske novice, 7. 2. 2007, kratka vest)

2. nevarne živali in druge naravne entitete, ki človeka ogrožajo:

Osemintridesetletno adrenalinsko športnico sta namreč na višini približno 820 metrov napadla orjaška orla. (Slovenske novice, 2. 2. 2007, reportersko poročilo)

Medved je med gozdnimi prebivalci glavni razgrajatelj, ... (Slovenske novice, 3. 2. 2007, razširjena vest)

Morje vzelo genija? (Slovenske novice, 5. 2. 2007, razširjena vest)

Jama Ojstro vzela rudarja. (Direkt, 7. 2. 2007, kratka vest)

3. živali, ki trpijo in umirajo zaradi človeške nespameti in krutosti in ki vzbujajo sočutje:

Simpatični ježek Glen je zaradi vse hujšega segrevanja ozračja izgubil kar polovico svojih bodic. (Direkt, 5. 2. 2007, kratka vest)

Gilles Viardot je priznal, da je pri vzvratni vožnji v garažo z avtomobilom po nesreči zapeljal prek živali, nato pa jo je pokončal z leseno desko. (Slovenske novice, 1. 2. 2007, razširjena vest)

Glede na zgornje navedke lahko v zvezi s tabloidnimi besedili zaključimo podobno kot pri prispevkih iz resnih dnevnikov. Prva in druga pomenska skupina novinarskega pisanja o naravnih entitetah v *Slovenskih novicah* in *Direktu* sta temeljno zaznamovani z antropocentričnim pogledom na svet, katerega gospodar je človek, ki si je drugo naravo podredil, ali pa ji pripisal izrazito negativen predznak. Tudi tokrat je tretja možnost tista, pri kateri je mogoče iskati implicitno prisotnost okoljskoetične misli. V teh prispevkih so živali predstavljene kot trpeča bitja, kot objekti moralnosti – prav tako, kot jih vidi filozofski utilitarizem kot začetnik preseganja antropocentrizma, na čelu z njegovim utemeljiteljem Jeremyjem Benthamom⁷⁰. Torej ponovno lahko potrdimo, da so v ozadju tistih novinarskih prispevkih, ki opozarjajo na trpljenje živali, tudi načela okoljske etike, a tudi tokrat na podlagi prebranega ne moremo prepoznati njene antropocentrične ali biocentrične različice.

5.2.3 Sinteza izsledkov analize

Če združimo zgornje ugotovitve o novinarskem diskurzu (in specifičnih besedilih kot njegovem produktu) štirih slovenskih tiskanih dnevnikov, v katerem v osrednji ali eni od osrednjih vlog nastopajo žive in nežive naravne entitete, lahko kot odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje zapišemo naslednji sintetični ugotovitvi:

1. znotraj novinarskega diskurza o naravnih entitetah prevladuje tisti način prikazovanja le-teh, ki jih kaže kot izrazito pozitivne ali negativne –

⁷⁰ Glej podpoglavje 3.2.2.1 *Ključno vprašanje utilitarizma: »Ali živali trpijo?«*

pomembno je, da je vrednotno ozadje novinarskih besedil v obeh primerih antropocentrično;

2. manjšinskemu prikazovanju naravnih entitet (živali) kot trpečih objektov moralnosti je mogoče pripisati (tudi) okoljskoetična izhodišča, a pri tem ni mogoče opredeliti, ali gre za načela antropocentrične (instrumentalne) ali biocentrične (avtonomne) okoljske etike.

5.3 Primerjalna analiza »biocentričnega novinarskega prispevka«

Z metodo jezikovne analize novinarskega diskurza v štirih slovenskih tiskanih dnevnikih smo našli en sam nedvoumen primer biocentričnega vrednotenja naravnih entitet (ptice, »ki so pomembne za varstvo narave«), kratko vest, ki je bila 1. 2. 2007 objavljena v *Delu* (avtor M. Hl.). Ker gre za izjemno kratko besedilo, ki ga sestavljajo štiri povedi, ne moremo trditi, da gre za reprezentativen oziroma tipičen primer »biocentričnega pisanja«.

Zato nas je zanimalo, ali je tipičen primer le-tega v domačih tiskanih medijih pravzaprav sploh mogoče najti. Glede na rezultate analize novinarskih besedil v štirih splošnih tiskanih medijih, smo sklepali, da bomo zgleden »biocentričen tekst« – prej kot v drugih tiskanih medijih, ki pokrivajo splošno tematiko, – našli v bolj ozko usmerjeni tiskani publikaciji, kot je mesečna revija *Gea*⁷¹. Ob tem nikakor ne moremo mimo opombe, da so pisci prispevkov v reviji »avtorji, ki so strokovnjaki s posameznih področij« (Gea 2007), in ne profesionalni novinarji, zaradi česar vnaprej (samo)kritično opozarjamo na vprašljivo relevantnost izbranega besedila. Zvrstno namreč ne gre za novinarski prispevek, ampak za poljudnoznanstveno besedilo, ki spada v širšo publicistično zvrst.

Za primerjalno analizo smo izbrali prispevek iz številke, ki je izšla v istem časovnem obdobju, kot so bili objavljeni novinarski prispevki v štirih dnevnikih, torej februarja 2007. Naslovje besedila, ki v reviji skupaj z vizualnimi elementi (fotografije,

⁷¹ Revija *Gea* izdaja Mladinska knjiga Založba, in sicer od leta 1991. Kot je na spletnih straneh revije zapisalo uredništvo je vsebinska zasnova revije »zelo široka, saj obsega naravoslovje, družboslovje, znanost, umetnost, kulturo, šport na prostem, potopise in reportaže z vsega sveta. /... / V vsaki številki namenjamo precej pozornosti Sloveniji z njenimi naravnimi, kulturnimi, arheološkimi in drugimi značilnostmi ter spodbujamo bralce, da tudi sami odkrivajo manj znana območja Slovenije.« (Gea 2007)

zemljevid) obsega šest od skupno 84 strani, je sestavljeno iz nadnaslova *Kraljestvo zasavskega Triglava* in naslova *Krajinski park Kum*, avtor teksta je Tomaž Kumer.

Tema analiziranega prispevka je – v nasprotju z divjimi in domačimi živalmi kot prevladujočo temo novinarskih besedil o naravi v štirih tiskanih dnevnikih – naslovni krajinski park Kum v slovenskem Zasavju. Podobno kot pri izvedbi prvotne semantične analize smo se tudi v tem primeru odločili za semantično analizo, ki je potekala od mikroanalize pomena besed in besednih zvez prek analize stavkov do makroanalize pomena celotnega besedila. Ob tem nas je prvenstveno zanimalo, ali avtor krajinskemu parku pripisuje bodisi antropocentrično instrumentalno bodisi biocentrično avtonomno vrednost.

Najprej smo si zastavili vprašanje, s katerimi besedami in besednimi zvezami pisec poimenuje krajinski park Kum; med drugim smo našli naslednje vznesene besedilne sopomenke: »delček mozaika, ki tvori neprecenljivo bogastvo naše dežele!«, »nekakšen 'božji dar' za lajšanje današnjega načina življenja«, »slikovita kulturna krajina« ipd. Uporabljena poimenovanja, ki poudarjajo koristnost in lepoto narave, tej pripisujejo estetsko in uporabno vrednost, obema pa je nedvomno mogoče pripisati izključno antropocentrični izvor.

V nadaljevanju analize smo iskali pomene na ravni stavkov in povedi – v njih je krajinskemu parku Kum večkrat pripisana antropocentrična instrumentalna vrednost: krajinski park je darilo človeku, njegov pester rastlinski in živalski svet je tu zato, da ljudi osrečuje in nam omogoča rekreacijo ter sprostitev:

(1) Ni vsakemu narodu dano, da bi ga narava na tako majhnem, a vendar tako raznolikem prostoru njegovega bivanja obdarila z nadvse razkošno, pestro in bogato prirodo dežele, v kateri si je ustvaril domovanje.

(2) Presenetljiva in neobičajna višinska razlika (približno 1000 m n.v.) za ta del Slovenije daje Kumu resnično mogočen in vabljev videz, ki se mu stežka uprejo planinci, kolesarji in drugi ljubitelji sprostitev v naravi.

(3) Da si je narava tukaj resnično dala duška, dokazuje tudi pester rastlinski in živalski svet. Vzrok za tako »radoživost« narave je stik predalpskega sveta s preddinarskim.

(4) Poezija narave v teh krajih je resnično neizmerna, ...

Kot je mogoče razbrati v zgornjih primerih, je narava (kot nadpomenka krajinskega parka) v besedilu večkrat poosebljena oziroma so ji pripisani človeški atributi – narava »obdaruje«, si »da duška«, je »radoživa« –, iz česar bi bilo mogoče sklepati, da ji pisec priznava avtonomnost in pripisuje biocentrično vrednost. Začasen sklep dodatno podpre tudi naslednja izstopajoča biocentrična misel:

(5) Ljudje radi pogostokrat »prezremo«, da smo v naravi mi gostje, zato ne smemo pozabiti na varstvo narave, njene lepote in znamenitosti, ...

Vendar se avtor nazadnje vrne k instrumentalnem pogledu na naravo, ki je podrejena človeku in nima avtonomne vrednosti, ampak le vrednost za sodobne ljudi in njihove potomce:

(6) Skrb za naravo v njeni prvobitni obliki bi morala biti naša glavna skrb – za ohranitev njene neprecenljive stvaritve tudi za naše prihodnje rodove.

Besedilo, v katerem smo želeli poiskati prvine zglednega »biocentričnega« prispevka, tako z zadnjim stavkom izzveni izrazito antropocentrično. Zato se nam kot predmet morebitnih nadaljnjih raziskav odpira več možnosti, in sicer predvsem s praktičnimi primeri podprta teoretična definicija »biocentričnega novinarskega prispevka« o naravi ter nenazadnje odgovor na vprašanje, *ali je zgleden »biocentričen tekst« sploh lahko obenem profesionalno novinarsko besedilo in obratno?*

6. ZAKLJUČEK

V diplomskem delu smo z interdisciplinarnim pristopom poskušali izpolniti cilj, ki smo si ga zastavili v uvodu – to je raziskati in opredeliti mesto okoljske etike v okviru novinarstva in novinarskega diskurza. Za ta namen smo oblikovali razpravo, ki smo jo odprli z definiranjem temeljnih konceptov, in sicer novinarske in okoljske etike, novinarskega diskurza ter slovenskega medijskega prostora s posebnim poudarkom na izbranih primarnih virih analize (*Delo*, *Dnevnik*, *Slovenske novice* in *Direkt*).

V nadaljevanju smo se posvetili človekovemu odnosu do narave, ki je vedno črpal iz socialne in religiozno-filozofske konstrukcije narave. Na podlagi zgodovinskorazvojne analize sekundarnih virov smo v zvezi z (ne) vključevanjem naravnih bitnosti v moralno skupnost definirali tri filozofsko-etična stališča, in sicer: 1. antropocentrizem kot popolno izključenost žive in nežive narave iz moralne skupnosti, 2. utilitarizem kot posredno vključitev narave v moralno skupnost prek dolžnosti ljudi in 3. okoljsko etiko, za katero je ključna delna do popolna vključitev naravnih bitnosti v moralno skupnost na podlagi njihove instrumentalne ali avtonomne vrednosti, oziroma na podlagi diafore kot temeljne razlike med človekom in drugo naravo.

Četrto poglavje prinaša zbir informacij o tistem delu novinarstva in novinarskega diskurza, ki dnevno ubeseduje naravo kot celoto in njene posamezne entitete. Gre za tako imenovano okoljsko novinarstvo, ki so ga v tujini že zaznali kot samostojno področje novinarskega udejstvovanja in ki se sistematično razvija z raziskovanjem, izobraževanjem in organiziranjem okoljskih novinarjev. Z analizo dostopnih virov smo ovrgli zastavljeno tezo, da je okoljska etika eden najpomembnejših temeljev okoljskega novinarstva, v nadaljevanju pa iskali mesto okoljske etike znotraj novinarske etike in predlagali možno izhodišče za razširitev subjektivne odgovornosti novinarja z ljudi na širši krog živih in neživih naravnih entitet.

V predzadnjem, petem poglavju smo analizirali dnevnočasopisno novinarsko pisanje o naravi. Najprej nas je zanimalo, koliko prostora je bilo v štirih tiskanih dnevnikih (*Delu*, *Dnevniku*, *Slovenskih novicah* in *Direktu*) v izbranem časovnem obdobju namenjenega novinarskim prispevkom o naravi in okolju. Ugotovili smo, da so med 1. in 9. 2. 2007 vsi štirje dnevni časopisi naravi namenjali relativno veliko pozornosti in prostora, in sicer največ *Slovenske novice* (21,08 odstotkov), sledil je *Dnevnik* (19,11 odstotkov), *Delo* (11,41 odstotkov) in nazadnje še *Direkt* (7,28

odstotkov). V nadaljevanju smo opravili kratko žanrsko in podrobno semantično analizo ožjega izbora tistih novinarskih prispevkov o naravi, v katerih v osrednji ali eni izmed osrednjih vlog nastopajo posamezne naravne entitete (skupaj 47 novinarskih besedil). Žanrska analiza je pokazala, da med tovrstnimi novinarskimi prispevki močno prevladujejo informativni žanri (predvsem kratka in razširjena vest) z dominantno informativno funkcijo, kar po našem mnenju zmanjšuje možnost za ustrezno interpretacijo pojavov in dogodkov, ki naj bi bralcem zagotovila umestitev v širši kontekst. Mikro- (raven besed, besednih zvez in stavkov) in makrosemantična jezikovna analiza novinarskih prispevkov o naravnih entitetah iz štirih slovenskih dnevnikov je pokazala, da (razen v izjemnem primeru »ptic, ki so pomembne za varstvo narave« (M. Hl. 2007: 6) ni mogoče neposredno odgovoriti na zastavljeno raziskovalno vprašanje, in sicer, ali se naravnim entitetam v diskurzu zgoraj omenjenih časnikov pripisuje bodisi antropocentrična bodisi avtonomna vrednost. Ugotovili smo, da v okviru novinarskega diskurza o naravnih entitetah prevladujeta bodisi izrazito pozitivni bodisi izrazito negativni način prikazovanja le-teh, v obeh primerih pa so vrednotna izhodišča izrazito antropocentrična. V manjšem obsegu pa se naravne entitete (živali) v novinarskem diskurzu kažejo kot trpeči objekti moralnosti – gre za implicitno prisotnost okoljskoetične misli, a pri tem ni mogoče opredeliti, ali gre za načela antropocentrične (instrumentalne) ali biocentrične (avtonomne) okoljske etike.

Zgoraj naveden izstopajoč primer biocentričnega vrednotenja naravnih entitet, ki smo ga prepoznali z metodo jezikovne analize novinarskega diskurza v štirih tiskanih dnevnikih, je zaradi izjemne kratkosti nemogoče označiti za reprezentativno »biocentrično novinarsko pisanje«. Zgleden primer le-tega smo z nekaterimi zadržki poskušali poiskati v bolj specializirani publikaciji – mesečni reviji *Gea* – in v ta namen opravili primerjalno semantično analizo publicističnega prispevka o slovenskem naravnem parku, ki se je v nasprotju s pričakovanji izkazal za izrazito antropocentričnega. Kritičen premislek rezultatov analize pa nas je pripeljal do konkretnega predloga za nadaljnje raziskovanje, in sicer oblikovanje s praktičnimi primeri podprte teoretične definicije »biocentričnega novinarskega prispevka«, ter nenazadnje do vprašanja (ki smo ga že zapisali v zaključku 5. poglavja), *ali je profesionalno novinarsko besedilo obenem lahko tudi reprezentativen »biocentričen tekst« in obratno?*

Diplomsko delo zaključujemo s še nekaj odprtimi vprašanji (*mar niso prav ta najmočnejše novinarsko orožje?*) v »biocentrični maniri«, za katera menimo, da so bolj

kot znanstvene obravnave vredna osebnega in tudi širšega družbenega premisleka: *kako daleč bo še segel človeški hybris, lastninjenje in izkoriščanje narave brez omejitev?* Utemeljena alternativna etičnemu antropocentrizmu dokazano obstaja v obliki okoljske etike, toda *ali in kdaj jo bo spoznala in sprejela večina? Kako dolgo bo še prevladovalo prepričanje, da je ljudem kot izbrani vrsti imanentno dovoljeno neomejeno širjenje v biosferi na račun drugih?* In nenazadnje, *ali bomo kot vrsta (pre)živelj dovolj dolgo, da bo na zgornja vprašanja mogoče nedvoumno odgovoriti?*

7. VIRI

SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

- Anderson, Alison (1997): *Media, Culture and the environment*. London: UCL Press.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Belajec, Lilian (1999): *Senzacionalizem v sodobnem slovenskem tisku (primer Dela in Slovenskih novic)*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Bervar, Gojko (2002): *Svoboda neodgovornosti: samoomejevanje medijev v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Cavalieri, Paola (2006): *Živalsko vprašanje. Za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Krtina.
- Erjavec, Karmen (1997): *Change and Continuity of The Press System in Slovenia*. Salzburg: University of Salzburg.
- Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: FDV.
- Ferry, Luc (1998): *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
- Fowler, Roger (1991): *Language and the news: discourse and ideology in the Press*. London: Routledge.
- From, Michale (1998): *Green Ink: An introduction to Environmental Journalism*. Salt Lake City, Utah, ZDA: Universty of Utah Press.
- Geister, Iztok (1994): *Zagovori narave*. Ljubljana: samozaložba.
- Hrvatin, B. Sandra, Lenart J. Kučić in Brankica Petković, ur. (2004): *Medijsko lastništvo: vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih državah*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Hrvatin, B. Sandra in Marko Milosavljevič (2001): *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Kirn, Andrej (2004): *Narava, družba, ekološka zavest*. Ljubljana: FDV.
- Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Košir, Manca (1991): *Tipi novinarskega diskurza pogovorne vrste v sodobnem slovenskem tisku*. Ljubljana: FDV.
- Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: FDV.
- Košir, Manca in Rajko Ranfl (1996): *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.
- Lah, Avguštin (2002): *Okoljski pojavi in pojmi. Okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Lambeth, Edmund (1992): *Časnikarstvo kot zaveza*. Ljubljana: FDV.
- Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Milosavljevič, Marko (2003): *Novinarska zgodba*. Ljubljana: FDV.
- Ošlaj, Borut (2000): *Človek in narava*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Plut, Dušan (2004): *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Radovljica: Didakta.
- Roš, Maja (1998): *Komercializacija tiska – primer Dela*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Sruk, Vlado (1999): *Leksikon etike in morale*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Krašovec, Jože, ur. (1996): *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Škiljan, Dubravko (1999): *Javni jezik: k lingvistiki javne komunikacije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanija*. Ljubljana: FDV.

ČLANKI

- Brglez, Alja (2005): Okolje in okoliščine. V Gita Zadnikar (ur.): *Resno in rumeno: tabloidizacija tiskanih medijev v Sloveniji*, 29–46. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- Detela, Jure (1988): Ekologija, ekonomija preživetja in živalske pravice. *Nova revija* 7(77), 1473–1484.
- Grah, Matija (2004): Vse bolj porumeneli časopisni papir. *Sobotna priloga Dela*, 10. 1., 22.
- Grmič, Vekoslav (1994): Odgovornost za naravo. V Kazimir Tarman, Peter Novak, Hubert Požarnik, Avguštin Lah, Barica Marentič-Požarnik, Ivan Srnec, Irena Perenič in Vinko Potočnik (ur.): *Človek in njegovo okolje: celostno razumevanje okolja – izziv na pragu tretjega tisočletja: zbornik*, 233–241. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Hall, Stuart (1996): Delo reprezentacije. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 33–96. Ljubljana: Študentska založba.
- Hribar, Tine (1987): Samomor in sveto. *Nova revija* 6(65/66), 1483–1489.
- I., S. (2007): Človek kriv za segrevanje. *Delo*, 3. 2., 1.
- Kalin Golob, Monika in Melita Poler Kovačič (2005): Med novinarskim stilom in etiko: senzacionalizem brez meja. *Družboslovne razprave* 21(49/50), 289–303.
- Katz, Eric (2005): Velika laž: človeška obnova narave. *Analiza* 9(4), 79–90.
- Kirn, Andrej (1992): Od antropocentrične k ekocentrični etiki ali od etike gospodarjenja nad naravo k etiki sožitja. *Raziskovalec* 22(3), 6–19.
- Kirn, Andrej (1996): Duhovno civilizacijski premik od antropocentrične k ekocentrični etiki. *Anthropos* 28(5/6), 42–34.
- Kirn, Andrej (1999): Sličnosti in razlike med Slovenijo in Evropo pri zaznavanju in vrednotenju okoljskih problemov. *Anthropos* 31(4–6), 197–203.
- Koš, Drago (2008): Družbeno dojemanje podnebnih sprememb. V Mojca Gabrijelič Blenkuš (ur.): *Svetovni dan zdravja 2008: Podnebne spremembe vplivajo na zdravje: tvoje, moje, naše*, 10–11. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS.

- Kos, Drago (2004): Trodelna struktura trajnostnega razvoja. V Avguštin Lah (ur.): *Sonaravno uravnoreženi razvoj Slovenije*, 49–50. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Kos, Drago (1992): Spreminjanje ekološke zavesti in vidiki ekološke mobilizacije. V Niko Toš (ur.): *Ekološke sondaže: iz raziskav javnega mnenja 1984–1992*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, Manca (1993): Slovenski dnevniki v luči kodeksa novinarjev RS. *Teorija in praksa* 30(11–12), 1233–1241.
- Košir, Manca (2005): Javno komuniciranje kot oglaševanje. V Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*, 19–29. Ljubljana: FDV.
- Kovač, Edvard (1993): Zaveza z naravo. V Stanko Janežič (ur.): *Dom in svet, zbornik*, 21–28. Maribor: Slomškova založba.
- Kovač, Edvard (1996): Oseba v sodobni personalistični filozofiji. V Miha Pauko (ur.): *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, 57–65. Maribor: Univerza v Ljubljani, Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Laban, Vesna (2005): Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. V Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*, 31–107. Ljubljana: FDV.
- Makarovič, Jan (1996): Etika individualnosti. V Miha Pauko (ur.): *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, 45–55. Maribor: Univerza v Ljubljani, Inštitut Antona trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Milosavljevič, Marko (1997): Rumeno je večno. *Sobotna priloga Dela*. 13. 9., 36.
- Omladič, Luka (1998): Ekološka filozofija in epistemološka zmeda nove dobe. V Luc Ferry: *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
- Perenič, Irena (1994): Sožitje človeka za naravo – resničnost ali utopija. V Kazimir Tarman, Peter Novak, Hubert Požarnik, Avguštin Lah, Barica Marentič-Požarnik, Ivan Srnec, Irena Perenič in Vinko Potočnik (ur.): *Človek in njegovo okolje: celostno razumevanje okolja – izziv na pragu tretjega tisočletja: zbornik*, 149–165. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Pličanič, Senko (1999): *Človek ali narava? Novoveško pravo narave: »anthropeioi nomos« ali »Nomos theios« (Razprava o razlogih »uničenja*

Narave» in o novoveškem pravu narave kot pravu uničevalcev Narave). Zbornik znanstvenih razprav 59(1), 273–315. Ljubljana: Pravna fakulteta.

- Plut, Dušan (2005): Trajnostna paradigma in okoljska etika – ključno vrednostno področje izobraževanja 21. stoletja. *Okoljska vzgoja v šoli* 7(2), 6–12.
- Poler Kovačič, Melita (2000): *Kriza novinarske etike kot kriza subjekta*. V Slavko Splichal (ur.): *Vregov zbornik*, 65–72. Ljubljana: FDV.
- Poler Kovačič, Melita (2003): Iz surovega časa medijev v čas odgovornih medijev. V Manca Košir: *Surovi čas medijev*, 7–27. Ljubljana: FDV.
- Poler Kovačič, Melita (2005): *Utemeljeno moralno presojanje v novinarstvu*. V Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec (ur.): *Uvod v novinarske študije*, 189–230. Ljubljana: FDV.
- Potočnik, Vinko (1994): Holistično videnje sveta in človeka v krščanstvu. V Kazimir Tarman, Peter Novak, Hubert Požarnik, Avguštin Lah, Barica Marentič-Požarnik, Ivan Srnec, Irena Perenič in Vinko Potočnik (ur.): *Človek in njegovo okolje: celostno razumevanje okolja – izziv na pragu tretjega tisočletja: zbornik*, 209–232. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Rotovnik, Marija (2002): Okoljska etika. *Odsevanja* 45/46(1), 44–45.
- Schönherr, Hans-Martin (1989): Ekološki napredek in katastrofa. *Literatura* 1(1), 163–176.
- Schweitzer, Albert (1965/2003): Nastanek nauka o spoštovanju do življenja in njegov pomen za našo kulturo. *Tretji dan* 32(6/7), 56–64.
- Schweitzer, Albert (1991): Etika spoštovanja do življenja. *Nova revija* 10(113/114), 1202–1205.
- Srnec, Ivan (1994): Modrost in vrednotna izročila holističnih civilizacij. V Kazimir Tarman, Peter Novak, Hubert Požarnik, Avguštin Lah, Barica Marentič-Požarnik, Ivan Srnec, Irena Perenič in Vinko Potočnik (ur.): *Človek in njegovo okolje: celostno razumevanje okolja – izziv na pragu tretjega tisočletja: zbornik*, 209–232. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Splichal, Slavko (2000): Novinarji in novinarstvo. V Slavko Splichal (ur.): *Vregov zbornik*, 47–56. Ljubljana: FDV.
- Tomc, Gregor (1997): Pravice živali ali morala ljudi? Se je Jahve zmotil, ko je ukazal: ne ubijaj?. *Delo*: 7. 9., 32.

- Trstenjak, Anton (1996): Profesionalna etika in civilna družba. V Miha Pauko (ur.): *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, 9–12. Maribor: Univerza v Ljubljani, Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Van Dijk, T. A. (1997): The study of Discourse. V T. A. Van Dijk (ur.): *Discourse as Structure and Process*, 1–34. London: Sage Publications.

INTERNETNI VIRI

- Center for Environmental Journalism (2007): *CEJ Mission*. Dostopno na <http://www.colorado.edu/journalism/cej/> (15. maj 2007).
- Department of Journalism at New York University (2007): *Science, Health & Environmental Reporting*. Dostopno na <http://journalism.nyu.edu/prospectivestudents/coursesofstudy/serp/> (15. maj 2007).
- The Center for Environmental Philosophy (2007): *History of center*. Dostopno na <http://www.cep.unt.edu/centerfo.html> (5. maj 2007).
- Mladinska knjiga Založba (2007): *Gea*. Dostopno na <http://www.gea-on.net> (19. december 2007).
- Štamcar, Miha (2008): *Novi časi, novi časniki*. Dostopno na <http://www.indirekt.si/komentar/71933> (10. marec 2008).
- Knight Center for Environmental Journalist (2007): *Students*. Dostopno na <http://www.ej.msu.edu/resources.php> (15. 5. 2007).
- Metcalf Institute for Marine and Environmental Reporting (2007): *About us*. Dostopno na <http://www.metcalfinstitute.org/> (15. maj 2007).
- Slovenska oglaševalska zbornica (2007): *Nacionalna raziskava branosti*. Dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (1. februar 2008).
- SEJ-Nepal – Society of Environmental Journalists-Nepal (2007): *Environmental/Journalism Ethics*. Dostopno na <http://www.sej.org.np/index.php?option=journalist#> (5. junij 2007).
- Society of Environmental Journalists (2007): *SEJ's vision and mission*. Dostopno na <http://www.sej.org/about/index1.htm> (15. maj 2007).
- International Federation of Environmental Journalists (2007): *Mission Statement*. Dostopno na <http://www.ifej.org> (15. maj 2007).

- Wikipedia, the free encyclopedia (2007): *Environmental journalism*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Environmental_journalism (15. maj 2007).

SEZNAM ANALIZIRANIH NOVINARSKIH PRISPEVKOV

DELO

- Hl., M. (2007): Ptice v osrednji Sloveniji. *Delo*, 1. 2., 6.
- neznani avtor (2007): Črna prihodnost rjavega medveda. *Delo*, 1.2., 1.
- Luskovec, Viktor (2007): Črna prihodnost rjavega medveda. *Delo*, 1.2., 17.
- The Guardian (2007): Vrnitev volkov?. *Delo*, 2. 2., 25.
- STA, DPA (2007): Policija si bo pomagala s psi, domačimi ljubljenci. *Delo*, 2. 2., 25.
- neznani avtor (2007): Pes je bil zaprt v stanovanju. *Delo*, 3. 2., 6.
- Kotnik, Mateja (2007): Kako sta k Mrdavšičevim pripujsala Pigi in Piga. *Delo*, 7. 2., 23.
- Žabkar, Špela (2007): Kakšne barve bo mleko, če pomolzemo črne krave?. *Delo*, 7. 2., 23.
- Močnik, Blaž (2007): Tako pestro, da se na starše še spomnijo ne. *Delo*, 7. 2., 23.
- B., J. (2007): Mila zima vpliva tudi na aktivnost živali. *Delo*, 9. 2., 3.

DNEVNIK

- sop (2007): Novorojenčki v živalskem vrtu. *Dnevnik*, 2. 2., 12.
- Kastelic, Brane (2007): V mobilne plinske celice gre 159.000 puranov. *Dnevnik*, 5. 2., 4.
- Knez, Primož (2007): Pasji lajež brez meja. *Dnevnik*, 5. 2., 1.
- Alič, Jani (2007): Italijanski psi nad našo drobnico. *Dnevnik*, 6. 2., 8.
- Šubic, Miran (2007): Zima je opustošila Jelovico in Pokljuko. *Dnevnik*, 6. 2., 9.
- jur (2007): Jama Ojstro terjala znova terjala krvni davek. *Dnevnik*, 7. 2., 36.
- Pihlar, Tatjana (2007): Medvede bi razredčili. *Dnevnik*, 7. 2., 4.
- Alič, Jani (2007): Za ohranitev baročnega tipa konja. *Dnevnik*, 9. 2., 9.

DIREKT

- šu (2007): Reks preživel gospodarja Marjana. *Direkt*, 1. 2., 7.
- neznani avtor (2007): V živalskem vrtu. *Direkt*, 2. 2., 16.
- bš (2007): Plaža za pse. *Direkt*, 3. 2., 12.
- neznani avtor (2007): Neka 67-letna. *Direkt*, 3. 2., 16.
- af (2007): Zima brez snega, jež brez vodíc. *Direkt*, 5. 2., 8.
- bš (2007): Ščurki v areni. *Direkt*, 5. 2., 8.
- sm (2007): Kontracepcija namesto pobijanja. *Direkt*, 6. 2., 4.
- pp (2007): Svinjski zakon. *Direkt*, 6. 2., 8.
- pp (2007): Krzno živi, živali poginjajo. *Direkt*, 6. 2., 9.
- jn (2007): Jama Ojstro vzela rudarja. *Direkt*, 7. 2., 2.

SLOVENSKE NOVICE

- neznani avtor (2007): Planinca pripeljal do gospodarja. *Slovenske novice*, 1. 2., 1.
- Fon, Boštjan (2007): Planinca pripeljal do gospodarja. *Slovenske novice*, 1. 2., 5.
- neznani avtor (2007): Zastrupljene pse restavracijam. *Slovenske novice*, 1. 2., 7.
- Stres, Franci (2007): Amerika joka zaradi Barbara. *Slovenske novice*, 1. 2., 23.
- U., M. (2007): Za uboj psa v zapor. *Slovenske novice*, 1. 2., 24.
- neznani avtor (2007): Psi iščejo eksploziv. *Slovenske novice*, 1. 2., 24.
- Oven, Anja (2007): Živali dobivajo tople postelje. *Slovenske novice*, 2. 2., 4.
- Skala, Nuša (2007): Dom za ostarele konje. *Slovenske novice*, 2. 2., 12.
- neznani avtor (2007): Račka trikrat ušla smrti. *Slovenske novice*, 2. 2., 24.
- S., F. (2007): Lisica zvitorepka na razprodaji. *Slovenske novice*, 2. 2., 26.
- B., K. (2007): Dva orjaška orla napadla padalko. *Slovenske novice*, 2. 2., 32.
- neznani avtor (2007): V večna lovišča kar 130 medvedov. *Slovenske novice*, 3. 2., 1.
- Jankovič, Jaroslav (2007): V večna lovišča kar 130 medvedov. *Slovenske novice*, 3. 2., 5.
- neznani avtor (2007): Smrt v krempljih. *Slovenske novice*, 5. 2., 7.
- neznani avtor (2007): Tridesetletni medo. *Slovenske novice*, 5. 2., 32.
- S., F. (2007): Morje vzelo genija. *Slovenske novice*, 5. 2., 7.
- neznani avtor (2007): Popestritev rekorda. *Slovenske novice*, 7. 2., 32.

- neznani avtor (2007): Krava za srečo. *Slovenske novice*, 7. 2., 7.
- B., E. (2007): Skotila deset mladičk. *Slovenske novice*, 7. 2., 7.

GEA

- Kumer, Tomaž (2007): Kraljestvo zasavskega Triglava – krajinski park Kum. *Gea* 17(2), 32–7.